

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE

Fakulta mezinárodních vztahů

Obor: Evropská integrace

Boj s propagandou a dezinformáciami (na
národnej úrovni a na úrovni EÚ)

Diplomová práca

Autor: Bc. Jana Kleščová

Vedúci diplomovej práce: Ing. Zbyněk Dubský, Ph.D.

Prehlásenie

Prehlasujem, že som diplomovú prácu na tému „Boj s propagandou a dezinformáciami (na národnej úrovni a na úrovni EÚ)“ vypracovala samostatne. Všetku použitú literatúru a podkladové materiály uvádzam v priloženom zozname zdrojov.

V Prahe, 28.4.2017

.....

Podpis študenta

Podakovanie

Chcela by som sa poďakovať Ing. Zbyněkovi Dubskému, Ph.D., ktorý bol vedúcim mojej diplomovej práce, za extrémne ochotný prístup a nápomocné pripomienky pri tvorbe tejto práce.

Abstrakt

Diplomová práca je zameraná na boj proti dezinformáciám a propagande v spoločnosti. Cieľom práce bolo zistiť, ako reaguje na problém dezinformácií Európska únia na úrovni svojich troch hlavných inštitúcií a ako proti falošným správam a propagande bojujú Česká republika a Slovenská republika na úrovni vlády a štátnych zložiek, na úrovni občianskej spoločnosti a na úrovni médií. Práca sa skladá zo štyroch kapitol. Prvé dve kapitoly popisujú teoretický rámec komunikácie, rozlišujú rôzne typy informácií a popisujú ako vyzerajú dezinformácie v praxi. Tretia kapitola je zameraná na analýzu prístupu Európskych inštitúcií k problému dezinformácií v spoločnosti a na internete. Štvrtá kapitola predkladá výsledky prieskumu spomínaných úrovní na Slovensku a v Českej republike. V závere je komparatívnou analýzou vyhodnotený prístup oboch krajín a Európskej únie.

Abstract

This diploma thesis aims at main methods of fighting against disinformation and propaganda in society. The goal of this thesis was to find out how the European Union tackles the problem at the level of its three main institutions and how the Czech and the Slovak Republic combat false news and propaganda at the government and state bodies level, at civil society level, and at the level of the media. The thesis consists of four chapters. The first two chapters describe the theoretical framework of communication, differentiate different types of information, and describe the practical determination of disinformation. The third chapter aims at analysis of access of the institutions of the European Union to the problem of disinformation in the society and on the Internet. The fourth chapter introduces the results of a survey conducted on the above mentioned levels in the Czech Republic and Slovakia. In the final part, the access of both countries and the European Union is evaluated by a comparative analysis method.

Obsah

Úvod	7
1 Teória informácií ako nástroja propagandy	11
1.1 Sociálna komunikácia.....	11
1.1.1 Ľudské prijímanie a spracovanie informácií	14
1.2 Informácia	15
1.3 Mylná informácia.....	17
1.4 Dezinformácia.....	17
1.5 Propaganda.....	19
1.5.1 Rozdelenie propagandy	20
1.5.2 Model procesu propagandy	21
1.6 Ďalšie nástroje propagandy.....	22
1.6.1 Fáma	22
1.6.2 Hoax	23
1.6.3 Falošná správa	23
1.6.4 Konšpiračná teória.....	24
1.6.5 Argumentačný klam	25
1.6.6 Post-truth	25
1.6.7 Alternatívne médiá	26
2 Dezinformácie v praxi, média a spoločnosť	28
2.1 Rozlíšenie informácií na internete	28
2.2 Podmienky pre vznik a šírenie dezinformácií.....	29
2.3 Informačný ekosystém.....	31
2.4 Informácie a ľudské práva	32
2.5 Verejná mienka	34
2.5.1 Opinion leaders	35
2.6 Média a ich funkcie v spoločnosti	36
2.6.1 Dôvera v média	37
3. Aktivity v boji proti dezinformáciám na úrovni EÚ	41
3.1 Medzinárodná spolupráca	41
3.1.1 Spoločná deklarácia.....	42
3.2 Európsky parlament	43
3.3 Európska rada	45

3.4 Európska Komisia.....	46
3.4.1 East StratCom Task Force.....	46
3.4.2 Arab StratCom Task Force.....	49
3.4.3 REVEAL a PHEME.....	50
3.4.4 InVID	50
4. Aktivity v boji proti dezinformáciám na národných úrovniach.....	52
4.1 Vláda a štátne zložky	52
4.1.1 Slovenská republika	52
4.1.2 Česká republika	54
4.2 Občianska spoločnosť	57
4.2.1 Slovenská republika	57
4.2.2 Česká republika	60
4.3 Média	64
4.3.1 Slovenská republika	64
4.3.2 Česká republika	67
Záver	70
Zoznam tabuliek a grafov	73
Zdroje.....	74

Úvod

„A ty tomu veríš?“ je otázka, ktorú kladú mnohí z nás svojim známym, kolegom, priateľom a veľakrát sa ju pýtame sami seba. Nejedná sa o religionistickú otázku, jedná sa o otázku pravdy. Pravdy, ktorá je len jedna, ale záleží z akého uhla pohľadu sa na ňu pozrieme. V tom prípade je relativistická, je v tom prípade len jedna? Pravda nie je abstraktný pojem, je to stav v súlade s realitou a faktami. (OED Online a, 2017) Fakty, dáta, štatistiky, ale aj empirický výskum slúžia ako dôkazový materiál pri všeobecnom prijatí pravdy za dôveryhodnú informáciu, nie iba ako samotné tvrdenie. V 21. storočí, v ktorom je svet závislý na internete v osobných počítačoch, tabletoch, smartfónoch, kde sa k hocijakým informáciám, faktom, či štatistikám môžeme dostať v priebehu niekoľkých sekúnd, sa však paradoxne naráža na problém pravdy. Demokratický a liberálny systém, ktorého hlavným pilierom by mala byť sloboda prejavu, poskytuje túto slobodu všetkým a kybernetický priestor zabezpečuje ľahký a rýchly spôsob šírenia tohto prejavu, informácií, či názorov. Pozitíva takejto jednoduchšej a efektívnej kolektivizácie poznatkov sú v posledných rokoch spochybňované preinformovanosťou, zložitou selekciou zdrojov a nekontrolovateľnou rýchlosťou tvorby alternatívnych informácií, či faktov. Príslovie „Každý má svoju pravdu,“ tak nabralo skutočný význam a popisuje situáciu v spoločnosti. Je ťažké určiť relevantnosť informácií, ktoré sa k nám dostávajú prostredníctvom internetu, sociálnych sietí, ale aj politickej spoločnosti a médií. Takmer nemožné je určiť dôveryhodnosť ich pôvodných zdrojov.

Svet, kde sa získavali informácie len z kníh a oficiálnych mediálnych zdrojov, je nenávratne preč. Možno aj preto sa podľa Oxfordského slovníka v roku 2016 stalo spojenie „post-truth“, čo vo veľmi voľnom preklade znamená „postpravdivý“, a definujú sa ako *„vzťahuje sa alebo označuje okolnosti, za akých je vplyv objektívnej skutočnosti na utváranie verejnej mienky menší ako vplyv emócií a osobných postoj“*. Za posledný rok sa toto slovné spojenie dostalo do povedomia vďaka slovnému spojeniu „post-truth politics“. Spojenie tak hovorí o politike, ktorá prestala byť založená na odborných argumentoch a pravdivých tvrdeniach (OED Online b, 2016). Matthew Norman (2016) v článku pre Independent po troch kolách amerických prezidentských debát napísal „Pravda sa stala

takou znehodnotenou že to, čo bol kedysi zlatý štandard politickej diskusie je dnes bezcenná mena.”

Dnes, pri rýchlom vyhľadávaní informácií, ktoré neprešli spätnou odbornou kontrolou ako vedecké články či knihy, je extrémne zložité rozlíšiť informáciu a dezinformáciu. Čo je propaganda a čo je lož? Kto je autor a čo ho oprávňuje k daným tvrdeniam? Ako je možné chrániť slobodnú a liberálnu verejnosť proti vystaveniu voči čiernej propagande, dezinformáciám, zavádzaniu, klamstvám a konšpiračným teóriám? Kto nesie alebo bude niesť zodpovednosť za túto situáciu?

Táto diplomová práca sa venuje problematike dezinformácií v dnešnej spoločnosti. Za hrozbu, akou bolo pred niekoľkými desiatkami rokov považované preniknutie nepriateľských špiónov a informačných služieb na územie iného štátu, sa dnes považuje preniknutie do osobných počítačov obyvateľstva a do ich myslenia. Jedná sa o informačnú vojnu, ktorá je súčasťou termínu hybridnej vojny alebo hybridnej hrozby. Tieto pojmy sú pomerne nové a širšej verejnosti neznáme. Napriek tomu, že termín dezinformácia nie je ničím novým, v posledných mesiacoch zažíva svoju renesanciu aj vďaka internetu a sociálnym sieťam. Práve prostredníctvom nich sa začali v spoločnosti nekontrolovateľne šíriť klamstvá a alternatívne fakty. Úcta k pravde a reálnym faktom sa vo verejnosti vytráca. Teóriu klamstiev a podvádzaní a ako sa proti nim brániť rozoberá vo svojej knihe aj Emil Mleziva (2000). Poukazuje na dysfunkciu informácií pri ich zahltení a na následne príležitosti pre účelové klamanie. Celý tento informačný systém je však súčasťou demokracie a slobody prejavu. Do akej miery však môžeme povoliť slobodu klamania? Saariluoma a Maksimainen (2012) si vo svojom článku *Intentional Disinformation and Freedom of Expression* myslia, že medzinárodné informácie nemôžu byť chránené právom slobody slova a prejavu. Aby sme však vedeli ako bojovať, musíme najprv vedieť, proti čomu bojujeme. Bojujeme proti dezinformáciám v spoločnosti, ktoré môžu mať politický, hospodársky, vojenský, ale prakticky akýkoľvek iný charakter. Aj o tom píše Ladislav Bittman (2000).

O dezinformáciách a dezinformačnej kampani, ako nástroji ruskej propagandy, sa začalo intenzívne hovoriť po roku 2014, keď európske krajiny zaplavili klamstvá o Ukrajine a nové alternatívne médiá, ktoré ich šíрили. Odpoveď na túto hrozbu sa však líšila v závislosti od krajiny, ktorá sa k nej vyjadrila. Cieľom práce je zistiť, ako reagovala na

problém dezinformácií Európska únia na úrovni svojich troch hlavných inštitúcií, a porovnať, ako proti dezinformáciám bojujú Česká republika a Slovenská republika. Otázky, ktoré chce práca zodpovedať sú, či Európska únia vyvíja dostatočné úsilie v boji proti fenoménu dezinformačných kampaní. Účelovej propagande a jej nástrojom sa venuje mnoho odborných prác a novinárskych výstupov. Ako sa jej však spoločnosť bráni? Existuje organizovane vyvíjaná činnosť na úrovni EÚ a členských krajín v boji proti manipulácii s názorom verejnosti? Má táto obranná činnosť zmysel a prináša viditeľné výsledky?

Práca je rozdelená na štyri kapitoly. Prvá kapitola sa zaoberá stručnou teóriou komunikácie a zároveň šírením propagandy prostredníctvom nej. Definuje a rozlišuje mylné informácie a dezinformácie na teoretickej úrovni. V druhej časti charakterizuje ďalšie druhy nástrojov ako sú pojmy fáma, hoax, konšpiračná teória, či alternatívne médiá, ktoré sú využívané v rámci propagandy, resp. informačnej vojny. Druhá kapitola sa venuje priamo teórii dezinformácií. Hlbšie analyzuje ich existenciu v praxi, popisuje ako ich viem rozlíšiť na internete, aké typy novodobých dezinformácií poznáme a ako a prečo sa rozširujú. Časť kapitoly rozoberá ich dopad na spoločnosť, ľudské práva a verejnú mienku. Koniec kapitoly je venovaný funkciám médií a ich vnímaniu v spoločnosti. V tretej kapitole práca prechádza do praktickej časti, kde sa sústreďí na Európsku úniu a jej aktivity vyvíjané proti šíreniu dezinformácií a falošných správ. Prvá časť hovorí o medzinárodných dokumentoch, pod ktorými sú podpísané aj štáty Európskej únie, potom sa kapitola člení na boj na troch úrovniach. Konkrétne pojednáva o aktivitách Európskeho parlamentu, Európskej rady a Európskej komisie. Posledná kapitola porovnáva priamo Českú republiku a Slovensko. Komparatívna analýza je rozdelená na tri úrovne a to úroveň médií, občiansku spoločnosť a vlády a jej štátne zložky. V každej oblasti sa autorka snažila predostrieť čo najväčšie množstvo aktivít, ktoré dané úrovne v jednotlivých štátoch vyvíjajú.

Metodikou zberu dát bol predovšetkým internetový prieskum. Na stránkach inštitúcií Európskej únie, väčšiny médií v Českej republike a na Slovensku, na stránkach neziskových a neštátnych organizácii a podobne, bolo prevedené vyhľadávanie pomocou hesiel: dezinformácie, propaganda, falošné správy, hoax, prípadne alternatívne médiá. Zobrazené výsledky autorka následne zhodnotila a pripísala im charakteristiku. V rámci boja na úrovni médií a občianskej spoločnosti bolo dôležité, aby mali výsledky istý

vzdelávací charakter, ktorý chce dostať problematiku dezinformácií do povedomia ľudí, nielen mať informatívny charakter. Na úrovni vlád a Európskej únie sa tieto výsledky vyhodnocovali podľa kvantity. Dôležité boli otvorené pomenovania problému dezinformácií alebo informačnej vojny v dokumentoch vydaných vládami alebo akékoľvek rozpravy o fenoméne falošných správ, nebezpečenstve sociálnych sietí a dezinformačných kampaniach v Európskych inštitúciách. Doplnkovým zdrojom informácií boli osobné skúsenosti autorky, resp. e-mailové alebo osobné rozhovory s členom East StratCom tímu, šéfredaktorom denníka SME, Tomášom Prokopčákom, a zakladateľom stránky Lovci Šarlatánov, Marošom Rudnayom.

Dôvod porovnania práve Českej republiky a Slovenska je veľmi praktický, pretože na základe pobytu v týchto dvoch krajinách sme vedeli uskutočniť pomerne podrobný výskum jednotlivých úrovní. Aj napriek tomu však nemôžeme tvrdiť, že sme určite popísali všetky spôsoby zapojenia médií, verejnosti a vlády do aktivít v boji proti dezinformáciám, falošným správam a propagande. Práca je aktuálna v tom zmysle, že prináša tie najnovšie, najhlavnejšie a najviditeľnejšie činnosti, ktoré majú hmatateľný dopad na spoločnosť. Druhým dôvodom pre porovnávanie Česka a Slovenska je vzájomná kultúrna spätosť, demografická podobnosť a zároveň historická a regionálna súvislosť s bývalým Sovietskym zväzom, resp. Ruskou federáciou. Práca chce odhaliť rozdiely v aktivitách a pripravenosti oboch krajín na boj proti dezinformáciám zo strany tretích strán, ale aj proti dezinformáciám vo všeobecnosti.

1 Teória informácií ako nástroja propagandy

Základom úspechu je poznanie a terminologická odbornosť, ktoré sa v poslednej dobe vytrácajú z verejnej komunikácie. Témou tejto práce je propaganda resp. jeden z jej hlavných nástrojov dezinformácie, avšak počas študovania literatúry, či počúvania odborných debát, hlavne súčasných zdrojov, môžeme nájsť mnoho nezrovnalostí vo využívaní týchto komunikačných pojmov. Propaganda, alternatívne médiá, dezinformácie, hoaxy, zavádzajúce a mylné informácie, konšpiračné teórie a podobne, sú termíny, ktoré mnoho odborníkov, akademikov ako aj laická verejnosť veľakrát využívajú v zamenených a nie pravých významoch. V tom prípade sa samotná diskusia stáva dezinformačnou a neproduktívnou. V rámci správnej interpretácie tejto práce považujeme za nutné definovať vymedziť tieto pojmy a určiť ich využitie ako nástroja manipulácie, resp. propagandy. Zároveň sa pokúsime detailnejšie poukázať na rozdiely medzi pojmami a zaradiť ich do komunikačného kontextu.

1.1 Sociálna komunikácia

V každom ľudskom spoločenstve sú sociálne komunikačné procesy základnou podmienkou jeho existencie. Táto komunikácia by sa nemala redukovat' len na to, čo sa deje medzi ľuďmi, ale patrí sem komunikácia s prírodou resp. so súznením s ňou, vcit'ovaním sa do nej, veriaci by do tejto skupiny mohli zaradiť komunikáciu s Bohom alebo bohmi. Etymológia pojmu komunikácia sa odvíja od latinského slova *communicare*. To má v latinskom tezauruse svoj jednoznačný ekvivalent a to *participare*, čo v preklade znamená spolupodieľať sa s niekým na niečom spoločnom, zdieľať niečo spoločné, spoluúčastniť sa. (Křivohlavý; 1988)

Podľa francúzskeho výkladového slovníka Petit Robert (1990) pochádza pojem *communication* z latinského *communicatio*, ktorý prvýkrát zaznamenali v roku 1365

v zmysle „obchod“ alebo „vzťah“. Toman vo svojej knihe *Teorie a praxe informace* konštatuje, že komunikácia je jedným zo základných procesov potrebných pre rozvoj a ochranu systému a vytváranie nových systémov. (Toman; 2003)

Dorozumievanie, alebo spoločenská komunikácia, má mnoho foriem a je možné ju uskutočňovať na rôznych úrovniach. Mnoho odborníkov ju definuje odlišne. Za praktickú definíciu pre potreby tejto práce môžeme považovať: „*Komunikácia je proces dorozumievania jednotlivcov, skupín alebo inštitúcií. Jej cieľom je výmena myšlienok, podelenie sa o vedomosti, o informácie a ideí. Tento proces sa realizuje na rôznych úrovniach s využitím rôznych prostriedkov a vyvoláva konkrétne reakcie.*” (Boguslawa Dobek-Ostrowska; 1999)

Nami chápanú sociálnu komunikáciu musíme podľa Cejpeka (1998) rozlišovať predovšetkým na priamu a nepriamu komunikáciu. Pod priamou komunikáciou si predstavujeme rečovú, osobnú komunikáciu, ale takisto mimoslovnú komunikáciu na báze gest, reči tela, mimiky a podobne. Na druhej strane nepriamou komunikáciou nazývame tu, ktorá vznikla pri zrode písma, pokračovala vývojom kníhtlače a nový rozmer dostala pri technologickom vývoji, pri ktorom sa vyvinuli úplne nové technické komunikačné prostriedky rôzneho typu. Ak sa zameriame na dejinný vývoj spoločenskej komunikácie, môžeme ju zaradiť do troch základných období:

- a) obdobie rečovej komunikácie,
- b) obdobie dokumentovej komunikácie s fázami rukopisného a tlačeneho textu a
- c) obdobie elektronickej komunikácie.

Tieto obdobia spolu existujú v tom istom čase a nutne nevytláčajú doteraz existujúce prostriedky. (Cejpek; 1998)

Petr Žantovský vo svojej knihe *Manipulace v médiích* prepája spoločenskú komunikáciu a pravdu. Dostáva sa do hlbšej polemiky, kde spomína teóriu spoločenskej komunikácie od Platóna, Hobbsa, či Locka. V závere hodnotí, že spoločenská komunikácia má mať úzke prepojenie s pravdou, so spoločenským dobrom a dobrom človeka. Ak sa zastavíme pri slovnom spojení „má mať“, to znamená, že komunikácia by mala slúžiť na šírení pravdy a spoločensky zodpovedných informácií k vzájomnému dorozumievaniu. Bohužiaľ, príliš často sme svedkami, že rôzne druhy spoločenskej komunikácie sú využívané

k ovplyvňovaní spoločnosti, manipulácii jednotlivcov, či širšej verejnosti, jej názorov a konania. Táto diplomová práca sa sústreďí práve na manipuláciu spoločenskej komunikácie, ktorú môžeme podľa Žantovského rozdeliť na 3 hlavné kategórie:

a) Interpersonálna komunikácia

Spontánna, elementárna, medziľudská. Využíva mnoho expresívnych prostriedkov ako sú jazyk a reč tela. Interpersonálna komunikácia je jednoznačne ovplyvnená konkrétnou kultúrou a samotným jazykom. Oveľa menší vplyv na ňu majú určité pravidlá a predpisy.

b) Inštitucionálna komunikácia

Jedná sa o komunikáciu na úrovni inštitúcií, organizácií, formálnych spoločenstiev ako sú štátne orgány alebo samotné štáty, ale aj komunikáciu medzi nadriadenými a podriadenými. Štruktúru tejto komunikácie určujú právne systémy, ústavy, nariadenia a podobne. Formy tejto komunikácie závisia od typu zriadenia spoločnosti, stave demokracie, ale aj na tradícii a úrovniach politickej kultúry.

c) Mediálna komunikácia

Je to masová komunikácia uskutočňovaná médiami a v médiách. Jedná sa o spoločenskú komunikáciu v tlači, rozhlase, televízii, ale dnes už predovšetkým aj na Internete. Je potrebné zdôrazniť, že aj táto komunikácia je viazaná pravidlami a predpismi a zároveň podlieha usmerňujúcemu vplyvu konkrétneho prostriedku masovej komunikácie a zákonom voľného trhu (konkurencia, zisk a pod.) Mediálna komunikácia najviac závisí od tradícií a kultúry celej spoločnosti, od stavu demokracie, ale rovnako od etických princípov ľudí pracujúcich pre tieto médiá. (Ilowiecky, Žantovský; 2008)

Nie je nutnosťou zachádzať do detailov teórie jednotlivých pojmov, ale pre potreby tejto diplomovej práce si dovoľím spomenúť aj známy komunikačný model resp. systém od Shannona, ktorý bol uverejnený v jeho článku z roku 1948. Podrobnejšie ho rozpracoval Shannon s Weaverom v roku 1963 v práci *The Mathematical Theory of Communication*.

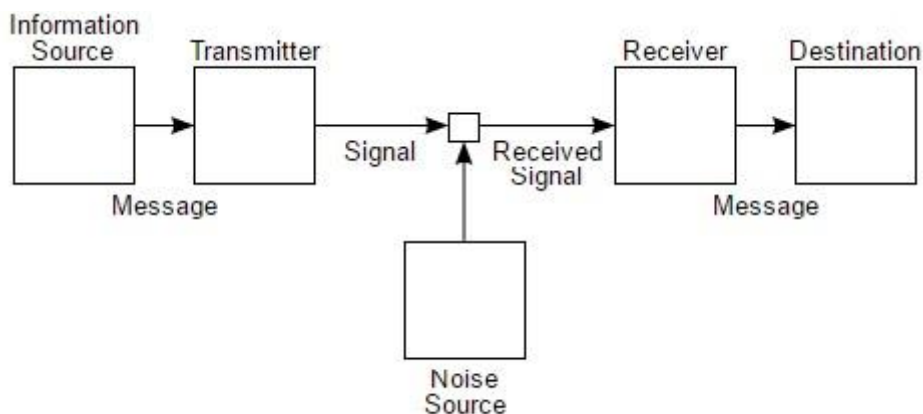
Táto práca je zameraná práve na komunikačný problém dezinformácií a nárastu ich množstva v spoločenskej komunikácii. Shannon a Weaver vo svojej štúdii definujú tri úrovne problémov.

A – technické problémy: Ako presne môžu byť prenesené symboly a znaky komunikácie.

B – sémantické problémy: Ako presne dané symboly a znaky odpovedajú požadovanému významu.

C – problémy účinnosti: Ako efektívne je prijatý význam (informácia) využitý pre požadovaný zámer. (Toman; 2003)

Graf 1.: Shannon-Weaver komunikačný model

Zdroj: thelateagofprint.org, 2012.

Pri detailnom rozbere reálneho prenosu informácií zisťujeme, že neexistuje žiadny ideálny prenos bez porúch, skreslení a šumov. Jedným zo základných predpokladov bezchybného prenosu je vyšší výkon signálu než je stredný výkon porúch. (Toman; 2003)

1.1.1 Ľudské prijímanie a spracovanie informácií

1. Pre činnosť mozgu každého jedinca je dôležité množstvo informácií a podnetov, ktoré prijíma zo svojho okolia. Ak tieto vonkajšie podnety chýbajú, alebo ich má človek veľmi málo, dochádza k deprivácii. Naopak, ak je nimi jeho mozog zahlcovaný, prijíma ich teda jeho mozog príliš mnoho, môže to viesť k samotnej

deštrukcii myslenia a života ako takého. Zdá sa však, že deprivácia je nebezpečnejšia.

2. Ak sa zvyšuje množstvo informačných podnetov z okolia, neznamená to nutne, že budeme vzdelanejší alebo, že náš osobnostný fond je bohatší. Nie je rozhodujúce množstvo informácií ale ich osvojenie, resp. ich spracovanie na poznatky a skúsenosti.
3. Pokiaľ sa človek v priebehu života naučí cieľavedome si vyberať informácie a zároveň ich tvorivo spracovávať, teda tvorivo myslieť, stáva sa múdrom. Odvrátenou stranou mince je, že v starobe môžeme prepadnúť problému „vyšliapaných cestičiek“, v terminológii neurofyziológov „vyšliapaných neurónových dráh“, ktoré vedú k stereotypnému mysleniu a konaniu zároveň. (Cejpek; 1998)

1.2 Informácia

Základným stavebným prvkom komunikácie je informácia. (Požár; 2005) V súčasnej dobe je tento pojem jeden z najfrekvencovanejších a stretávame sa s ním v technike, v ekonómii, v športe, v politike, v kultúre, v spoločenskom živote a mnohých iných oblastiach. Výraz informácia pochádza z latinského *informatio*, resp. *informare*, čo znamená dať tvar, formovať, tvoriť. Prvýkrát bol zaznamenaný v roku 1274 vo význame súboru aktov, ktoré vedú k preukázaniu dôkazov trestného činu a k odhaleniu jeho páchatel'ov. (Petit Robert; 1989) Už v roku 1948 Norbert Wiener napísal, že informácia je informáciou a nie je ani hmotou, ani energiou. Touto cestou vyjadril, že pojem informácia je prakticky univerzálnym pojmom ako energia a hmota, ale nemôžeme ho s nimi stotožňovať, pretože informácia je samostatný životný prvok, ktorý sa užívaním človekom alebo skupinou ľudí súčasne nespotrebováva. Informácia tvorí samostatnú univerzálnu pojmovú kategóriu. V tomto znení však stále nedostávame odpoveď, čo znamená pojem informácia. Podľa Cejpeka dnes rozlišujeme výraz „informácia“ v štyroch základných významoch:

1. početná miera odstránenia neusporiadanosti (entropia), miera organizácie v systéme,
2. psychofyziologický jav a proces v ľudskom vedomí,
3. signály, impulzy a obrazy cirkulujúce v technických zariadeniach a

4. výraz rôznorodosti v objektoch a v procesoch živej, prípadne neživej prírody.
(Cejpek; 1998)

Postupom času sa význam slova informácia obmieňal a dnes ho využívame v rôznych kontextoch. Informácia má svoje hlboké významové korene v štatisticko-matematickej teórii vo vzťahu k vývoju pozície matematiky v dejinách vedy. V tom prípade je možné tento pojem nazvať merateľnou veličinou, ktorá sa opiera o redukciu na určitý počet alternatív. Cieľom tejto práce však nie je uberať sa kvantitatívnym, ale skôr kvalitatívnym smerom. (Cejpek; 1998) Vo vzťahu k spoločnosti a k spoločenskej komunikácii môžeme teda zhodnotiť, že „Pojem informácia teda nie je jednoznačný, ale zhodneme sa na tom, že základom pojmu informácia je schopnosť zvyšovať úroveň poznania ľudskej spoločnosti.” (Požár; 2005)

Pre ďalší výklad pojmu informácia ako prostriedku na klamanie a jeho transformácie na dezinformácie, musíme rozlišovať rozdiel medzi širším významom, ktorý definuje informácie ako **zdroj poznania** v celom rozsahu, rovnako ich chápeme aj ako **primárne zdroje poznania vlastného**, založeného na zmyslovom vnímaní. Na druhej strane je to užší význam, ktorý obmedzuje informácie na nepriame, **sprostredkované poznanie**, ktoré je definované ako **správy, údaje a pod.** Ďalší text práce sa orientuje predovšetkým na informácie sprostredkované, pretože práve tie bývajú najčastejšie zneužívané k zámerným klamstvám, manipulácii a propagande. (Mleziva; 2000)

Informácie svojím vplyvom zasahujú do všetkých oborov ľudskej činnosti, prispievajú k vedeckému pokroku, ale rovnako pomáhajú pri tvorbe umeleckých diel. Ich dosah je univerzálny ako tento pojem samotný. Sú každodennou potrebou v živote spoločnosti.

Stále sa rozširujúci tok informácií a ich neúmerne zvyšujúce sa množstvo sa na druhej strane stáva závažným spoločenským problémom. Ľudia pomaly strácajú schopnosť zvládnuť príjem všetkých informácií, ťažko sa v nich orientujú, nevedia ich zhodnotiť v súhlase s ich potrebami a primerane ich k tomu využívať. Emil Mleziva vo svojej knihe vyzdvihuje do popredia postreh, ktorý vo svojej reportáži z Veľkej Británie prináša Karel Kyncl: „Sme zahltení čiastkovými informáciami, ktoré ako keby sa navzájom popierali, ktoré nemáme čas stráviť – a výsledkom je zmätok a nevedomosť.”

V tejto Kynclovej myšlienke je poukázané na vzájomné popieranie informácií a na chaos, ktorý komplexne ovplyvňuje poznanie. Týmto vzniká disfunkcia určitých informácií a vytvára sa príležitosť pre účelové klamanie. Zo vzájomného popierania informácií vyplýva nutne záver, že všetky nemôžu byť pravdivé, tým pádom je časť z nich buď nepravdivá, alebo zámerne klamlivá. (Mleziva; 2000)

1.3 Mylná informácia

Je to preklad z angl. *misinformation*, ktoré má využitie aj v iných jazykoch a často sa priamo neprekladá. Jednu z najlepších definícií resp. vysvetlení poskytuje na svojich stránkach Johns Hopkins University Library. Podľa nej je mylná informácia „*akt nesprávneho informovania, stav neznalosti a pomýlenosti alebo chybná a nesprávna informácia.*” Mylná informácia sa líši od propagandy tým, že sa vždy vzťahuje ku klamlivej informácii.

Rozlíšiť mylnú informáciu od dezinformácie môže byť často veľký problém. Primárny rozdiel spočíva v zámere šíriteľa alebo autora konkrétnej informácie a to je, predovšetkým na internete, mnohokrát takmer nemožné. V prípade dezinformácie autor alebo šíriteľ má v záujme šíriť klamstvo, teda informácia nie je „záujmovo neutrálna”, zatiaľ čo pri mylnej informácii autor verí, že to, čím informuje, je pravda. Ako príklad mylných informácií na Internete môžeme použiť tzv. urban legends, v preklade mestské legendy alebo moderné mýty. Sú to vymyslené, nepravdivé príbehy, ktoré sú šírené ľuďmi, ktorí im úprimne veria, že sú pravdivé, aj keď si nedokážu overiť ich pravdivosť.

1.4 Dezinformácia

Dezinformácie sú hlavnou témou tejto diplomovej práce. V posledných mesiacoch sa o nich začalo na európskej scéne, ale i všade vo svete intenzívne hovoriť. S týmto termínom, ale i s jeho vecným obsahom, sa stretávame v každej spoločenskej oblasti. Má podobný význam ako lož, avšak s rozdielom, že dezinformácia vznikla so zámerom rozlíšiť pravdivú od nepravdivéj informácie. (Mleziva; 2000) Lož sama o sebe nemusí niesť informatívny charakter, zatiaľ čo dezinformácia má za úlohu informovať. Často

vzniká ako tzv. alternatívna pravda. Je definovaná ako „*nesprávna, klamlivá informácia*,“ (Mleziva; 2000) „*úmyselne skreslená so zámerom prijímateľa poškodiť a presvedčiť ho o nepravde, priviesť ho k dezilúzii*.“ (Tudjman, M., & Mikelic, N.; 2003) Podľa obsahu môže byť určená jedincovi, ale vo väčšine prípadov je určená veľkému počtu ľudí, ak nie celej populácii. Historicky boli ich autormi predovšetkým inštitúcie, no dnes je ich doménou internet a rozdiely medzi autormi sa stierajú. Je zložité určiť pôvodcu a jeho zámer pre šírenie týchto správ. Správa môže byť šírená ústne, písomne, ale aj ako videozáznam alebo fotografia. Táto správa väčšinou nezahŕňa celkový kontext situácie a neposkytuje dostatočné množstvo zdrojov pre overenie pravdivosti.

Viacere zdroje odkazujú pôvod slova dezinformácia na ruské slovo дезинформация (dezinformatsiya). Manning a Romerstein pokladajú za jednu z prvých dezinformácií dnes už konšpiračnú teóriu Protokolu sionských mudrcov, ktorú už v roku 1905 šírila ruská cárská tajná polícia. Ďalšie dezinformačné techniky boli zdokonalené počas prvej svetovej vojny práve v Rusku ako súčasť sovietskych aktívnych opatrení. Ladislav Bittman však tvrdí, že tento termín je nemeckého pôvodu a Nemecko je rovnako prvou krajinou, ktorá v dobe prvej svetovej vojny založila dezinformačný odbor, ktorého úlohou bolo systematicky klamať. Až neskôr tento koncept získal popularitu v Rusku. (Bittman; 2000) Dezinformácie ako také majú dnes veľkú moc. V histórii boli predovšetkým zamerané na ovplyvnenie politických, hospodárskych a vojenských akcií. (Bittman; 2000) Podľa Veľkého sociologického slovníku sú dezinformácie delené z hľadiska ich pôsobenia na aktívne a pasívne. (Maříková; 1996)

Aktívne dezinformácie

Je to akt, ktorý závisí na svojom autorovi, je jeho hnacím motorom. Autor zámerne pretvára pravdu resp. pôvodnú informáciu na lož a šíri dezinformáciu, ktorou chce ovplyvniť verejnú mienku. Na prípravu sú kladené vyššie nároky, ale pravdepodobnosť ich odhalenia je väčšia. Dezinformačným kanálom sú médiá a Internet.

Pasívne dezinformácie

Opäť je potrebný zámer, nejedná sa však o vytváranie správ, ale o ich zamlčanie, cenzúru zadržanie, či oneskorenie odhalenie informácií. Na prípravu sú kladené menšie nároky, ale vďaka vyššej anonymite je ťažké preukázať niekoho úmysel. Príkladom môžu byť tajné

operácie, kde dezinformačný nástroj je anonymný, môže to byť agent alebo spravodajská služba.

1.5 Propaganda

Termín „propaganda” sa prvýkrát objavil v roku 1622, kedy pápež Rých XV. vytvoril orgán nazvaný *Congregation de Propaganda Fide*, ktorý mal za úlohu upevňovať katolícku vieru a zároveň bojovať proti protestantskej reformačnej vlne. Postupom času sa tento termín stále viac a viac začal spájať s rozširovaním politických alebo náboženských ideí, a preto nabral pejoratívny podtón. K diskreditácii tohto termínu ešte viac prispeli komunistické a nacistické režimy, pretože mali propagandu priamo zahrnutú vo svojich politikách. Dnes, podľa negatívneho vnímania, sa ako propaganda prezentuje to, čo robí druhá strana resp. nepriateľ.

Napriek všeobecnému vnímaniu propagandy existujú jej akademické definície vychádzajúce z histórie a podstaty slova, nielen zo zažitých pocitov z nej. Jowett a O'Donnell (2014) vo svojej skvelej knihe *Propaganda and Persuasion* definujú propagandu ako: *„úmyselnú a systematickú snahu manipulovať vnímanie a ovplyvňovať chovanie a rozhodovanie verejnosti tak, aby jej reakcia bola v súlade so záujmom propagandistu”*. Veľmi podobnú, ale o niečo viac vymedzenú definíciu, prináša R.R.A. Marlin (1989) svojim názorom, že propaganda je: *„organizované úsilie ovplyvňovať pomocou komunikačných prostriedkov názory a akcie širokého publika spôsobom, ktorý vylučuje či obmedzuje racionálne, kritické hodnotenie spočívajúce na pravdivých informáciách”*. Z týchto, ale aj iných definícií vyplýva, že *„dôležitou súčasťou, ba až cieľom propagandy, je zámerná snaha ovplyvniť široké publikum nejakými informáciami bez ohľadu na to, či sú pravdivé, či skreslené alebo falošné”*. (Bittman; 2000)

Propaganda je dnes extrémne dôležitou súčasťou vnútropolitických a zahraničnopolitických bojov, pretože verejná mienka, ktorú ovplyvňuje, sa považuje za zdroj moci. Technika modernej propagandy je veľmi vyspelá. To znamená, že väčšina ľudí si ani neuvedomuje, že sú obeťami cieľavedomej manipulácie. Paradoxne, ľudia sa stávajú obeťami propagandy aj napriek tomu, že vedia, že propaganda využíva klamstvá a skreslené informácie, ale zároveň si neuvedomujú možné a úspešné využívanie pravdy

pre svoj propagandistický cieľ. (Bittman; 2000) „*Najužitočnejším nástrojom informačnej vojny sú paradoxne fakticky správne a pravdivé informácie. Využitím pravdivých informácií sa dodáva propagande nevyvrátiteľný základ. Až spôsob, načasovanie a samozrejme kontext ich prezentácie je často tou „manipuláciou“, ktorou chceme dosiahnuť požadovanú reakciu.*“ (Kandrik; 2014)

Propaganda nie je dezinformácia, nemôžeme ju kategorizovať ani ako mylnú informáciu. Napriek tomu ju niektorí autori zahŕňajú do negatívnych foriem informácií. (Tudjman, Mikelic; 2003) Propaganda je istý proces manipulácie, v ktorom sa vedome a zámerne pracuje s informáciami. Na tejto báze sa podobá dezinformáciám, existuje však medzi nimi veľký rozdiel. Názov tejto diplomovej práce bol zvolený aj so zámerom rozlíšiť tieto dva pojmy, ktoré sa v médiách a spoločnosti používajú neodborne. Práca si kladie za úlohu upraviť tento teoretický rámec a pomenovať novú reálnu hrozbu, ktorej naša spoločnosť čelí. Vo svojej podstate to nie je len propaganda ako manipulačná technika, ale práve jej jednotlivé nástroje (vymenované a vysvetlené nižšie), na dosiahnutie jej cieľa resp. viacerých cieľov, ktoré autori a šíritelia danej propagandy nemusia mať ani dokonale premyslené. Všetko však závisí na zámere propagandy a legálnosti využitia jej nástrojov.

1.5.1 Rozdelenie propagandy

V súvislosti so zdrojom a pravdivosťou obsahu rozdeľujeme propagandu na bielu, čiernu a sivú. **Biela propaganda** je vytvorená a šírená zdrojom, ktorý je verejne známy a nezakrýva svoju totožnosť. Využíva sa na propagáciu a vybudovanie, či posilnenie dôvery niekoho, niečoho alebo samotného pôvodcu propagandy. Keďže konzumenti bielej propagandy poznajú pôvodcu, jeho ciele a politickú zaujatosť, môžu tak sami zhodnotiť zaujatosť alebo korigovať jednostrannosť predkladaných informácií. To však naopak neplatí pre **čiernu propagandu**, ktorá pracuje s cielenými klamstvami, šíri dezinformácie a ďalšie falošné správy prostredníctvom anonymných a ťažko identifikovateľných zdrojov. Spravidla sa vyrába pod falošnou alebo cudzou identitou, aby autor neohrozil svoju verejnú povesť. Propagandistická dezinformácia má nielen ovplyvniť, ale zároveň oklamať širokú verejnosť. Často ju produkujú spravodajské služby, ktoré majú k dispozícii potrebnú medzinárodnú sieť. Niekde medzi týmito dvoma propagandami sa nachádza **sivá propaganda**, ktorá obsahuje prvky oboch. Zdroj propagandy môže, ale nemusí, byť

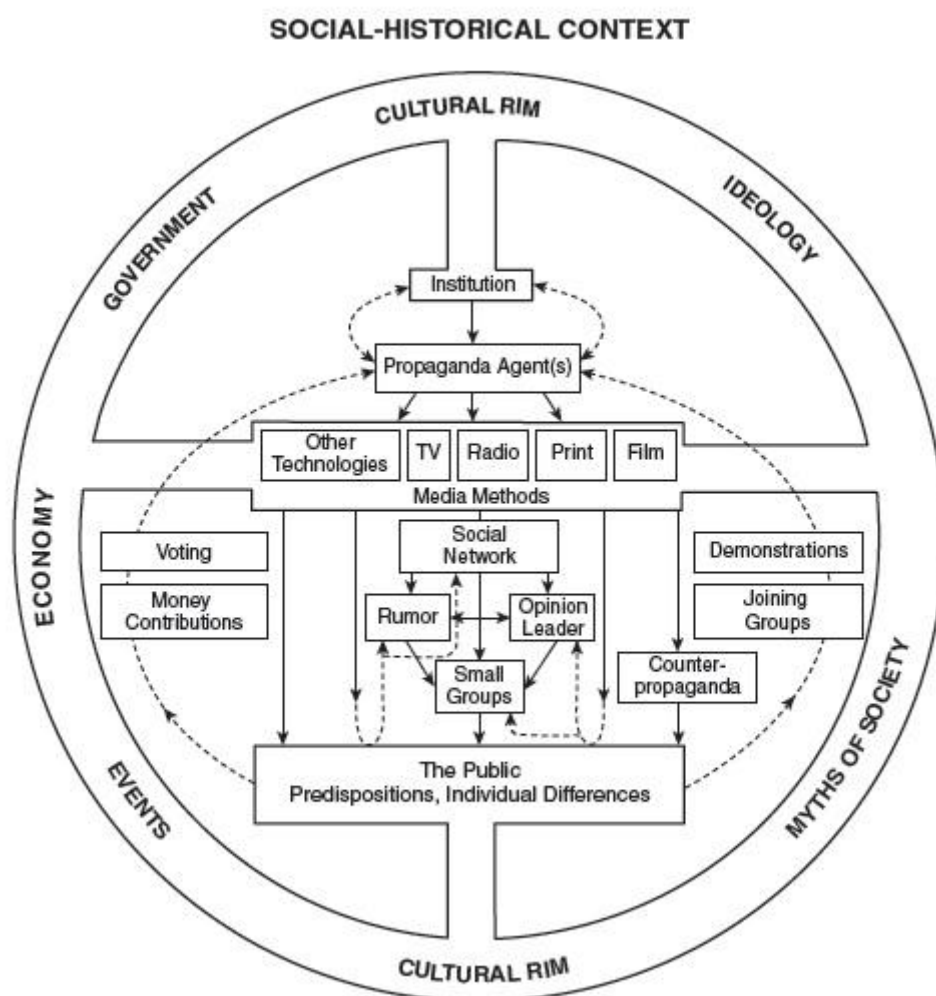
identifikovateľný a pravdivosť informácií je spravidla neistá. Príkladom sú spoločnosti, ktoré skresľujú štatistické dáta vo svojich výročných správach, inzeráty s nereálnymi sľubmi a podobne.

V rámci kategórie manipulačných operácií poznáme **propagandu činom**. Patria sem fyzické akty, vojenské manévry a rozhodnutia organizácií či vlád vedené so záujmom demonštrovať svoju silu. Do uvedenej kategórie spadá aj **terorizmus**. Terorizmus je formou politického alebo náboženského násilia, ktorého cieľom je zastrašiť a ovplyvniť protivníka. Tieto akcie nemajú reálny mocenský výsledok, podstatou ich významu je manipulácia s verejnou mienkou a zasadenie strachu do spoločnosti. (Bittman; 2000)

1.5.2 Model procesu propagandy

Propaganda je s určitosťou forma komunikácie, a preto môže byť považovaná za proces. Model procesu propagandy zahŕňa spoločensko-historický kontext, kultúrny rámec tvorený vládou, ekonomikou, udalosťami, ideológiou a mýtmi spoločnosti, inštitúciami, agentmi propagandy, mediálnymi metódami, sociálnymi sieťami a verejnosťou. Ak sa zameriame na tento model, zistíme, že popisuje vývoj propagandistickej komunikácie ako proces v rámci spoločenského systému. Tento model je veľmi komplexný, ale nie je sa čomu čudovať, pretože propaganda sama o sebe je veľmi komplexná. Je formou toku správ, ktorý preteká cez systém a jeho sieť, zahŕňa agentov propagandy, rôzne médiá a sociálne siete. Propaganda prakticky vzniká na úrovni inštitúcie a končí odpoveďou verejnosti resp. cieleného publika. Tok správ je zahrnutý v kultúrnom rámci, ktorý je súčasťou spoločensko-historického kontextu. Tento model poukazuje na dôležitosť študovania propagandy, jej vzniku a dopadu v rámci spoločensko-historicko-kultúrneho rámca spoločnosti. Tok informácií indikuje, že akonáhle sa objaví propaganda v spoločnosti, môže mať počas akéhokoľvek štádia vplyv na jej kultúru. To isté platí aj opačne a kultúra spoločnosti ovplyvňuje príjem a spracovanie propagandy. O masmédiách sa dá povedať to isté. Tak ako oni ovplyvňujú kultúru danej spoločnosti, tak táto spoločnosť a jej kultúra vplýva na tvorbu médií. (Jowett, O'Donnell; 2014)

Graf 2.: Model procesu propagandy v spoločensko-historickom kontexte

Zdroj: Jowett, O'Donnell; 2014

1.6 Ďalšie nástroje propagandy

1.6.1 Fáma

„Fáma je správa, ktorá sa týka aktuálnych udalostí, ktorým sa má veriť, a je šírená od osoby k osobe spravidla ústnou formou. Neobsahuje údaje, podľa ktorých by sa dala posúdiť jej pravdivosť.“ (Allport, Postman;1946) V tom prípade dostávame informáciu,

ktorej pravdivosťnú hodnotu vedia posúdiť len osoby, ktorých sa daná fáma týka. Klasický prijímateľ tejto správy môže zapojiť racionálne uvažovanie, ale ani to mu pri snahe identifikovať výmysel nemusí stačiť. Fámu by sme mohli synonymicky prirovnať ku tzv. „kačici“, čo je vymyslená správa týkajúca sa predovšetkým verejne známych osôb, celebrit a pod.

1.6.2 Hoax

Vo všeobecnom zmysle je podobný fáme. Týka sa veľmi špecifického šírenia informácií. Anglický jazykovedec Robert Nares odvodzoval pravdepodobný pôvod slova zo staršieho slova „hocus“, čo v znamená „trik“. (manipulatori.cz a; 2017) Pri hoaxe sa však jedná o šírenie poplačnej správy. Slovo hoax, ktoré je prevzaté priamo z angličtiny, v preklade znamená „falošná správa, mystifikácia, novinárska kačica, podvod, poplašná správa, výmysel, žart alebo kanadský žartík.“ V počítačovom svete slovo hoax označuje poplašnú správu, ktorá varuje pre nebezpečným vírusom. (hoax.cz; 2017)

Najčastejšia cesta šírenia hoaxov je prostredníctvom e-mailovej správy buď od známeho odosielateľa alebo ako spam.¹ Hoaxy sú šírené ako poplašné správy, ktoré chcú od prijímateľa aby ich šíril ďalej, prípadne reťazové správy alebo hoaxy hrajúce na city, ktoré môžu vyžadovať nie len šírenie, ale prípadne nejaký finančný príspevok. (Němec; 2007)

1.6.3 Falošná správa

Falošná správa alebo anglicky „fake news“ je neologizmus, ktorý vznikol a používa sa predovšetkým na sociálnych médiách alebo stránkach zaoberajúcimi sa falošnými správami, prípadne ich už nájdeme spomínané aj v tradičných médiách. Tieto správy nemajú žiadny faktický základ, aj napriek tomu sú však prezentované ako pravdivé a zakladajúce sa na faktoch. (Alcott; 2017)

¹ Nevyžiadaná správa, vo väčšine ako reklama masovo šírená elektronickou poštou, dnes už aj prostredníctvom diskusných fór a komunikačných programov.

Falošná správa je typ hoaxu alebo dezinformácie, prípadne mylnej informácie, pretože nie vždy sa musí jednať o úmyselný zámer šírenia klamstva. Vytvorenie tejto správy malo jednoznačne úmyselný charakter s cieľom poškodiť niekoho alebo niečo, či získať finančnú odmenu alebo politický vplyv. Takéto správy sa často šíria internetom, aby získali popularitu stránkam, či autorom, ktorí budujú svoje meno na popularite a ich príjem sa odvíja od množstva klikov, „clickbaitov“, ktoré na dané správy dostanú alebo koľkokrát bude ich správa šírená. (Hunt; 2016) Práve tento novodobý spôsob financovania založený na popularite, tzv. „clickbaitoch“, a nie pravdivostnej hodnote informácií je mimoriadne nebezpečný a podnietil nárast počtu nepravdivého obsahu na Internete. Týmto spôsobom sa dnes snaží zarobiť ne jeden podvodník. Nemusí ísť však nutne len o zárobok, môže za tým byť iný zámer zapadajúci do manipulačných nástrojov ako dezinformácie, hoaxy, fámy, či konšpirácie. Šéf spoločnosti Apple, Tim Cook, povedal pre The Guardian: „Falošné správy zabíjajú ľudskú myseľ,“ a vyzval vlády sveta k tomu, aby práve ony začali viesť informačné kampane smerujúce k potlačeniu, ak nie zastaveniu šírenia dezinformácií. Sám sa zaviazal, že Apple vytvorí nástroje, ktoré pomôžu riešiť tento problém a to bez dopadu na slobodu prejavu. (Prokopčák; 2017)

1.6.4 Konšpiračná teória

Slovo ako také je odvodené z latinského con- (s niekým/niečím alebo spolu) a spirare (dýchať). Konšpiračné teórie môžu byť definované ako: *„predstavy, ktoré kladú za príčinu najrôznejších javov plánované a tajné konanie mocných ľudí a organizácií, zacielené na poškodenie alebo ovládanie verejnosti spojené s ich zavádzaním a klamaním.“* Skupinami v pozadí môžu byť najrôznejšie zoskupenia, no najčastejšie sú to vlády štátov, mocní Židia, slobodomurári, medzinárodné korporácie a farmaceutické firmy a pod. Takéto vnímanie sveta je dlhodobo prítomné v populárnej kultúre a nezanedbateľná časť populácie aktívne podporuje najrôznejšie konšpiračné teórie. Väčšina týchto teórií sa zaoberá javmi, ktoré sú aj v bežnom kontexte vnímané ako ohrozenie, či už ide o ekonomické krízy, teroristické útoky, vojenské konflikty, zdravotné ohrozenia či klimatické zmeny. (Bahna; 2015) Samotné použitie pojmu konšpiračná teória je problematické, pretože vo väčšine ho využívajú práve skeptici a odporcovia teórií sprisahání a prikladajú mu hanlivý zmysel. Ak sa nejaké tvrdenie označí ako konšpiračná teória, automaticky sa tým dáva najavo jej vymyslenosť a nepodloženosť. Tento termín teda býva používaný ako automatické

zamietnutie tvrdenia, ktoré je považované za vymyslené, nesprávne, bizarné, iracionálne, priam až paranoidné. (Birchall; 2006)

1.6.5 Argumentačný klam

Argumentačný klam alebo rečnícky trik, či argumentačný foul je rečnícky výrok, ktorého hlavnou úlohou je poraziť oponenta alebo ho presvedčiť o podávanej informácii. Pravdivosť zastávaných názorov však ide bokom. Jedná sa o postupy porušujúce pravidlá logických dôkazov. Rečník sa snaží pôsobiť napr. na emócie miesto rozumu a jeho cieľom nie je dialóg, ale porážka oponenta, jeho očarenie alebo odvedenie pozornosti a pod. Tieto argumenty sú často na prvý pohľad presvedčivé, ale pri detailnejšom skúmaní a preverení informácií sa ukáže, že argument je nepravdivý. Všetci ich občas používame, ale ak je ich množstvo v texte, či diskusii vysoké, je to varovným signálom pred prijímaním takýchto informácií. (Nutil; 2015) Ak rečník poruší pravidlá logického dôkazu nezámerné, hovoríme o rečníckej chybe alebo argumentačnom omyle. Argumentačné klamy ľudia často používajú nevedomky pri podpore svojich presvedčení a tak uvádzajú do omylu seba aj ostatných. Naopak zámerne agresívne vedenie sporu, ktorému ide len o víťazstvo za každú cenu a bez ohľadu na pravdivosť argumentácie, je označované za „eristiku“. (wikipédia; 2017)

1.6.6 Post-truth

Termín “postpravdivý” (používa sa aj slovo postfaktuálny) nie je novinkou. Ako prvý ho v jeho súčasnom význame použil Steve Tesich v roku 1992 v eseji o vojne v Perzskom zálive. Napísal vtedy, že “sme sa ako slobodní ľudia slobodne rozhodli, že chceme žiť v istom druhu postpravdivého sveta”. Vtedy sa ešte výraz veľmi neujal. V roku 2016 však nastala zmena a frekvencia jeho používania v porovnaní s predchádzajúcim rokom vzrástla o dvetisíc percent. (Köles; 2016) Tento pojem sa spája predovšetkým s politickou kultúrou, v ktorej sú okolnosti a debata formované emóciami a nepravdivými faktami odtrhnutými od reálnych politík. Takto opakovanej lži je napokon často prikladaný sekundárny význam. Napriek tomu, že tento termín existuje už dlhšiu dobu, jeho nárast v používaní spôsobila éra internetu a v tom prípade má zastúpenie medzi klamlivými

nástrojmi ovplyvňujúcimi spoločenskú komunikáciu. (Preston, Ruben, Deacon, 2012, 2016)

Hlavnou charakteristikou politikov využívajúcich post-truth politiku je, že opakujú svoje argumenty aj napriek tomu, že verejnosť, experti, či médiá odhalili ich nepravdivosť. Príkladom takéhoto správania je kampaň Britského EÚ referenda strany Vote Leave (Voľte opustiť). Táto strana využila ako jeden zo svojich hlavných argumentov, že členstvo v EÚ stojí Veľkú Britániu týždenne 350 miliónov libier, ktoré v prípade vystúpenia, budú použité pre Národnú Zdravotnú Starostlivosť. Táto čiastka, ktorá úplne odignorovala Britský rabat a ďalšie faktory, bola britským štatistickým úradom nazvaná ako „potenciálne zavádzajúca“, Inštitút pre fiškálne štúdie ju nazval ako „nezmyslená“ a novinári, ktorí overujú fakty pre BBC, Kanál 4 ju úplne odmietli. Strana Vote Leave aj napriek tomu stále využívala tento argument ako primárny argument až do dňa referenda, po ktorom zbagatelizovali význam svojho tvrdenia, a priznali, že to bola chyba ich kampane, pretože oni nemôžu garantovať transfer ušetrených peňazí na zdravotnú starostlivosť. (Preston, Ruben, Deacon, 2012, 2016)

1.6.7 Alternatívne médiá

Význam alternatívnych médií je v tejto práci viac ako dôležitý. Tento pojem nie je ničím novým, z historického hľadiska spoločnosť vždy tvorila opak resp. alternatívu k mainstreamovým zdrojom informácií, či už boli tieto zdroje slobodné alebo nie. Ako príklad mi napadá Samizdat z éry socializmu. Pochopiteľne, možnosti alternatívnych zdrojov informácií sa dnes nedajú porovnávať s históriou. „*Nové technológie otvárajú cestu mediálnym formám, ktoré poskytujú alternatívu*“ (Waltz; 2005). Z toho vyplýva, že vznik alternatívnych médií je podnecovaný zavádzaním modernejších technológií, ktoré umožňujú lacnejšie alebo niekedy až finančne nenáročné spôsoby komunikácie.

Enormná pozornosť sa im však začala venovať v posledných rokoch, keď práve veľké percento tzv. alternatívnych médií začalo produkovať alebo preposielať podozrivý obsah, ktorý, ak nie je konšpiračný, tak je často falošný, zavádzajúci resp. dezinformujúci. Dôvodom, prečo sa im pred tým nevenoval dostatok pozornosti je, že alternatívne médiá neboli ochotné zaviesť kapitalistický model obchodného podnikania. (Waltz; 2005) Dnes

tomu už tak nie je, alternatívne média sa síce pasujú za bojovníkov nezávislosti, ale aj oni musia z niečoho žiť. Či už je to inzercia alebo súkromní mecenáši. V prípade, že produkujú podozrivý obsah, je veľmi dôležité poznať podporovateľov týchto médií. Paradoxne je toto často takmer nemožné zistiť a napriek tomu, že alternatívne média sú nezávislé, nemusia byť nutne aj transparentné.

2 Dezinformácie v praxi, média a spoločnosť

2.1 Rozlíšenie informácií na internete

Tudjman a Mikelic (2003) vo svojom článku perfektne sumarizujú a popisujú päť hlavných kritérií pre hodnotenie informácií na internete, ktoré pôvodne priniesli Tarcza a Buker (2001). Tí podľa nich rozlišujú pravdivé informácie, dezinformácie a mylné informácie. Internet, ako súčasť mediálnej štruktúry, dnes pravdepodobne predstavuje najväčšie nebezpečenstvo hlavne pre možnosť poskytovať priestor pre nekontrolovateľne šírenie akéhokoľvek obsahu. Ak chceme kontrolovať správnosť informácií šírených predovšetkým virtuálne, ale rovnako aj prostredníctvom iných médií, mali by sme sa sústrediť na týchto päť znakov:

1. Autor alebo zodpovedná osoba
2. Presnosť alebo správnosť informácie
3. Objektivita
4. Aktuálnosť
5. Celkové sprostredkovanie

Autori pôvodného článku neposkytujú teoretické vysvetlenie pre uvedenú klasifikáciu. V tom prípade by sme mali ich zaradenie považovať za pragmatické a popisné, v každom prípade, pre potreby tejto práce ich rozdelenie napomáha rozlíšeniu a správne mu pochopeniu týchto často zamieňajúcich sa pojmov.

Tabuľka poskytuje pomerne jasné kritéria, podľa ktorých dokážeme odlišiť napr. mylnú informáciu od dezinformácie. Aj keď má táto štúdia už 17 rokov, do veľkej miery zodpovedá realite, avšak nie úplne. V dnešnej dobe sa dezinformácie nešíria len cez nejasné a podozrivé stránky, ale v posledných rokoch sme práve svedkami postupného zasadzovania dezinformácií do dobre známych zdrojov, prípadne oficiálnych mediálnych výstupov, čo omnoho viac komplikuje situáciu a možné spôsoby overenia miery nesprávnosti publikovaného obsahu.

Tabuľka 1.: Vzťah medzi 5 kritériami pre hodnotenie informácií na internete

	Autor	Presnosť	Objektivita	Aktuálnosť	Sprostredkovanie
Informácia	Autori a sponzori sú známi. Zahrňuje kontaktné adresy a varovania o porušení duševných práv.	Informácia sa skladá z vecných dát, tieto dáta sú reprezentované spôsobom, ktorým môžu byť overené.	Informácia je kompletná, zrozumiteľná, včasná, presná a nepredpojatá.	Dáta o zdroji informácií, čas a miesto ich vzniku a aktualizácia sú kompletne.	Funguje komunikácia, obsahuje kontaktné adresy a linky na ďalšie stránky a zdroje.
Mylná informácia	Nie je jasné, kto je sponzorom webovej stránky, kto ju vlastní alebo kto je autorom.	Informácia nemusí obsahovať podrobné dôkazy o predkladaných dátach, dáta sú prípadne neoveriteľné.	Informácia nie je objektívna, obsahuje autorov osobný názor, a preto môže byť predpojatá.	Dáta o zdroji informácií, čase a mieste ich vzniku sú nekompletné a zastarané.	Komunikácia funguje, obsahuje kontaktné adresy a linky na ďalšie stránky a zdroje, ale tie môžu byť niekedy nefunkčné, či zastarané.
Dezinformácia	Skutočný autor stránky nie je známy a stránka neobsahuje kontaktnú adresu.	Informácia neobsahuje pravé a overené fakty, ale prináša falošné a nepresné dáta.	Informácia nie je faktická, usiluje sa o oklamanie používateľa pomocou obsahu informácie.	Dáta o zdroji informácií, čase a mieste ich vzniku neexistujú alebo nie sú aktualizované.	Komunikácia nefunguje, budúca interakcia so stránkou je nejasná.

Zdroj: Tudjman a Mikelic; 2003, vlastné spracovanie autorky

2.2 Podmienky pre vznik a šírenie dezinformácií

1. Nedostatok informácií o danom jave, skutočnosti, udalosti a pod.

V tomto prípade, keď je ťažké overiť informáciu pre nedostatočné povedomie o nej, je veľmi ľahké a účinné si vytvoriť nové alebo skreslené informácie, ktoré tvorcovia šíria

d'alej. Čím viac informácií chýba, tým viac do hry vstupuje ľudské podvedomie a stereotypy daných spoločenských skupín, ktoré vplývajú na dôveryhodnosť ľudí.

2. Nedôvera k dostupným informáciám

Sloboda médií nie je na rovnakej úrovni vo všetkých štátoch. V totalitných režimoch kontrola a manipulácia médií vytvorila nedôveru k informáciám prezentovaným oficiálnymi zdrojmi. Informácie šírene z neoficiálnych zdrojov mali počas tohto obdobia u ľudí oveľa väčšiu dôveryhodnosť. Po Zamatovej revolúcii a rozpade Československa sa síce média stali slobodné a dnes sú považované za jedny z najslobodnejšie na svete, napriek tomu im ľudia často neveria. Neveria im, pretože si myslia, že v zásade média vymenili manipuláciu a kontrolu štátneho aparátu za kontrolu a autocenzúru, ba dokonca klamstvo v prospech súkromných majiteľov, resp. veľkých finančných magnátov, ktorí za posledné roky vykúpili neprosperujúci, mediálny sektor. Oficiálne média tak síce sú papierovo slobodné, ale u ľudí môže prevládať názor, že sú závislé na svojich majiteľoch, finančných podporovateľoch a chlebardaroch. V takom prípade im neveria. Myslia si, že pravda je niekde uprostred, ak nie úplne inde. A práve tento pocit nedôvery prináša ľudí k tzv. alternatívnym médiám, pričom práve mnohé z nich sú známe šírením informačne pokriveného obsahu, resp. dezinformácií, či konšpiračných teórií.

3. Hľadanie alternatívy

Novinár Martin Šimečka vo svojom článku Podpaľáči pravdy prišiel zo zaujímavým názorom. Čo ak dnes ľudia veria dezinformáciám, konšpiráciám a podobne, pretože im ponúkajú alternatívu k znudenému alebo nespokojnému životu v liberálnej demokracii? Čo ak sú sklamaní z demokratického systému, trhovej ekonomiky a globalizácie, pretože so sebou prinášajú neistotu a občasné sklamanie na ceste za zlepšením? Čo ak sú zlyhania ako vojna v Iraku, bombardovanie bývalej Juhoslávie, finančná kríza, migračná kríza pre nich neospravedlniteľné prešľapy? Prečo sa nebúrili skôr? Pretože doteraz im nikto alternatívu neposkytol. Dnes však alternatíva prichádza v podobe „alternatívnych faktov“. (Šimečka, 2017)

2.3 Informačný ekosystém

Claire Wardle vo svojom článku pre First Draft priniesla vlastnú typológiu novodobých dezinformácií, ktoré sa dnes šíria v spoločnosti, resp. online na Internete. Problémom, prečo je také ťažké bojovať proti falošným správam je, že tento boj nie je iba o informáciách, ale o celkovom informačnom ekosystéme, ktorý je extrémne komplexný a komplikovaný.

Pre uľahčenie porozumenia tomuto ekosystému ho autorka rozdeľuje na 3 základné elementy.

1. Typy mylných informácií a dezinformácií, ktoré sú vytvárané.

V tejto kategórii existuje sedem rôznych typov problematického obsahu a to:

- a) Satira alebo paródia – nemá za úlohu spôsobovať škodu, ale môže pomýliť človeka,
- b) Falošné prepojenie – titulky, vizualizácia a hlavičky nezodpovedajú obsahu,
- c) Zavádzajúci obsah – nesprávne používanie informácií týkajúcich sa konkrétnej veci alebo osoby,
- d) Falošný kontext – pravdivý originálny obsah je zdieľaný s falošnými kontextovými informáciami,
- e) Podvodný obsah – skutočné zdroje sú často napodobňované,
- f) Zmanipulovaný obsah – originálna informácia alebo obrázok sú zmanipulované, aby oklamali,
- g) Umelo vykonštruovaný obsah – nový obsah je stopercentne sfalšovaný, či vytvorený aby oklamal a spôsobil škodu.

2. Motivácia tých, ktorí vytvárajú klamlivý obsah.

- a) Satira alebo paródia – takmer vždy ide o nejaký druh výsmechu, či paródie,
- b) Falošné prepojenie – môže sa jednať o slabý žurnalizmus alebo niekoho profit,
- c) Zavádzajúci obsah – slabý žurnalizmus, predpojatosť, politický vplyv alebo propaganda,
- d) Falošný kontext – slabý žurnalizmus alebo prílišné nadšenie z informácie, predpojatosť, politický vplyv, propaganda,

- e) Podvodný obsah – môže byť súčasťou paródie alebo provokácie, no môže sa jednať aj o profit, či propagandu,
- f) Zmanipulovaný obsah – provokácia, politický vplyv, propaganda,
- g) Umelo vykonštruovaný obsah – paródia, provokácia, profit, politický vplyv, propaganda.

3. Spôsoby rozširovania dezinformácií

Takéto množstvo je zložité kvantifikovať a úplne špecifikovať. Mnoho dezinformácií alebo mylných informácií je bez rozumu šírených na sociálnych sieťach obyčajnými neinformovanými ľuďmi, ktorí si informáciu nijako neoveria. Niektoré správy sú prehnané vďaka novinárom, ktorí sú dnes pod veľkým tlakom, aby v reálnom čase a čo najpresnejšie informovali o najnovších správach. Ďalšie správy sú vytvárané, manipulované alebo preposielané voľne prepojenými skupinami, ktoré chcú ovplyvniť verejnú mienku alebo sú dezinformácie rozširované ako súčasť dezinformačných kampaní pomocou továrni s ich trollmi. (Wardle, 2017)

Veľkou výzvou pre spoločnosť je nájsť spôsob alebo spôsoby, akými sa proti informačným vojnám brániť. Čím viac sme zahľtení informáciami, tým viac je náš mozog unavený a vtedy sme o to ľahšie ovplyvniteľní. Všetci však hráme dôležitú úlohu pri celom informačnom ekosystéme. Vždy keď pasívne prijímame informácie alebo zdieľame médiá bez akejkoľvek kontroly faktov a zdrojov, prispievame do komunikačného šumu celého komunikačného reťazca.

2.4 Informácie a ľudské práva

Český vysokoškolský pedagóg a publicista Petr Žantovský vo svojej knihe *Manipulace v médiích* podotýka prirodzené ľudské práva, tak ako sú spísané vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv (1948), ktorú prijala Organizácia spojených národov. Patrí k nim právo na informácie, pod ktoré spadá „sloboda vyhľadávania, prijímania a šírenia informácií,” a sloboda slova. Oba výrazy sú síce hodnotovo odlišné, ale zároveň úzko prepojené. Autor si kladie rečnícku otázku, čo by zostalo zo slobody slova, ak by informácie boli blokované

alebo falšované a zároveň, čo by zostalo z práv na informácie, ak by boli cenzurované. resp. neexistovala by sloboda slova? Ak by sme nemali masmédiá, tak by do veľkej miery nebolo splnené naše právo na informácie. Žantovský nakoniec dodáva: „...*mnohým medzinárodnými konvenciami a početnými národnými ústavami potvrdené právo na informácie môžu najlepšie realizovať nezávislé masmédiá a slobodní, čestní novinári.*”

Na rozdiel od pána Žantovského, sa autori Saariluoma a Maksimainen vo svojom článku *Intentional Disinformation and Freedom of Expression* venujú zaujímavej analýze, v ktorej rozoberajú, či mylné informácie alebo dezinformácie majú v internetovom a vôbec celom spoločenskom priestore právo na existenciu ako súčasť slobody prejavu a slobody médií. Ich otázkou je, či ľudské práva, ktoré sa prvýkrát prijali v Charte ľudských práv OSN, chránia aj tieto prejavy komunikácie. Hlavnou úlohou je rozlišovať náhodnú misinterpretáciu informácií, ktorú môžeme nazvať mylnou informáciou, a zámernú dezinformáciu. Zámernú dezinformáciu považujú autori vždy za pseudo-informáciu, ktorá obsahuje pseudo-myšlienky. Tie nie sú pravdivé, pretože boli zámerne vybrané, aby slúžili ako falošná báza. Aj z tohto dôvodu nikto nemôže tvrdiť, že Článok 19 by mohol ospravedlňovať slobodu šírenia zámerných dezinformácií. V skutočnosti by sa na to malo prihliadať ako na priame porušovanie a zneužívanie ľudských práv. Práve Článok 1, ktorý znie: „*Všetci ľudia sa rodia slobodní a rovní v dôstojnosti i právach. Sú obdarení rozumom a svedomím a majú konať v duchu bratstva,*” ukladá ľuďom etickú zodpovednosť. Prirodzene, dezinformácie sú podľa autorov v kontradikcii s duchom bratstva a so svedomím, a práve preto by na základe ľudských práv mali byť všetky dezinformačné zdroje odsúdené. Zámerná dezinformácia nie je len pseudo-informáciou, ale je v rozpore s ľudskými právami. Sloboda prejavu a sloboda médií nemôže ospravedlňovať žiadny typ zámerne zavádzajúcich a klamlivých informácií.

Žantovský správne obhajuje ľudské práva a slobody. S tým, samozrejme, musíme súhlasiť, pretože sa jedná o každého základne právo získať informácie, ale zároveň ich aj šíriť. Bohužiaľ, tento prvoplánový argument je síce na prvý pohľad vábivý, avšak pri hlbšej analýze neobstojný. Pán Žantovský napísal, že informácie majú byť šírené nezávislými médiami, čo je pomerne diskutabilné tvrdenie. Je otázne kedy a nakoľko sú a môžu byť média úplne nezávislé a musí to nutne znamenať, že neprinášajú kvalitné informácie? A po druhé, novinári majú byť slobodní a čestní. Práve v tomto bode sa dostávame do konfliktu, ktorý predostierajú Saariluoma a Maksimainen. Ak máme právo šíriť informácie, je toto

právo absolútne? Máme právo šíriť naozaj akýkoľvek obsah, aj keď by bol klamlivý, zavádzajúci, priam až nebezpečný ako súčasť manipulácie alebo čiernej propagandy? Práve článok Intentional Disinformation and Freedom of Expression krásne poukazuje na to, že šírenie takéhoto obsahu je v rozpore s ľudskými právami a pri možných nebezpečenstvách, ktoré plynú zo šírenia klamstiev predkladaných ako pravda, resp. alternatívna pravda, dovoľme si tvrdiť, že by to malo byť protizákonné.

2.5 Verejná mienka

Termín verejná mienka má svoj pôvod v latinskom slove „opinio” a znamená názor, domnienka, presvedčenie. V tomto prípade sa verejná mienka vzťahuje na presvedčenie skupinových názorov a iných spoločenských celkov. August Comte, jeden z prvých filozofov, ktorí sa pričínili o odlíšenie sociológie ako vedného odboru, bol presvedčený, že verejná mienka je a bude jedinou zárukou spoločenskej mravnosti a jej úloha v budúcnosti ešte vzrastie. (Ilowiecky, Žantovský; 2008)

V dvadsiatom storočí sa však zistilo; resp. intenzívne pocítilo, že verejná mienka môže byť manipulovaná alebo zámerne **riadená** propagandistickým obsahom, ktorý odpovedá záujmovej skupine. Rovnako môže byť **falšovaná**, keď sa ako prejav verejnej mienky predstavia názory vyhovujúce danej názorovej skupine, alebo sa verejnej mienke vôbec **nemusí dať slovo**. Tieto tri metódy boli poctivo využívané v totalitných režimoch, ale pokusy o manipuláciu s verejnou mienkou nepochybne nájdeme aj v dnešných demokratických systémoch. (Ilowiecky, Žantovský; 2008)

Verejná mienka je dnes extrémne ľahko manipulovateľná, minimálne pokiaľ sa jedná o politické volebné kampane, tak politický marketing je dnes na vyspelej medzinárodnej úrovni. Ten disponuje profesionálnymi štatistickými dátami od firiem, ktoré sa venujú veľkým prieskumom verejnej mienky, a zároveň využívajú odborníkov s najnovšími public relation and marketingovými vedomosťami. Títo ľudia sa prakticky živia manipuláciou názoru verejnosti a vedomím jednotlivca. Volebná kampaň je dobrým príkladom využívania propagandy. V správnom prípade by sa malo jednať o bielu propagandu.

2.5.1 Opinion leaders

Sú to spoločenské autority, predovšetkým intelektuálne a politické osobnosti, ale niekedy aj tzv. celebrity, resp. spoločensky známe osoby. Osobnosti môžu mať vplyv na verejnú mienku na rôznych stupňoch. Či už sa jedná o celospoločenský rozmer, alebo ide o vodcovské osobnosti v malých spoločenstvách či priateľských skupinách. Verejná mienka sa vytvára na základe toho, čo sa šíri komunikačnými kanálmi práve od týchto vodcov verejnej mienky k menej aktívnym skupinám obyvateľstva. (Dubský, 2011)

Na základe tejto teórie verejnej mienky boli pre túto prácu vybrané 3 kategórie opinion leaders, podľa ktorých budeme hodnotiť a porovnávať aktivitu boja proti dezinformáciám na národnej úrovni. Prvou a pravdepodobne najdôležitejšou skupinou sú **média** v danej spoločnosti. V čase keď ešte neexistoval internet, bežní občania boli odkázaní na informácie, ktoré im denne prinášali média ako rozhlas, televízia a predovšetkým tlač. Novinárske povolanie malo veľkú zodpovednosť, ale zároveň aj moc manipulovať verejnosťou. Dnes to už neplatí v rovnakej intenzite ako v minulosti. Druhou dôležitou kategóriou je **občianska spoločnosť**. To, ako sa správa spoločnosť, ako prevezme zodpovednosť, aké si určí priority a ako rieši problémy, sa nakoniec odráža na pocitoch jej občanov. Tvorba občianskej aktivity začína na úrovni malých komunít a neskôr sa môže pretaviť do úspešných projektov, ktoré môžu mať vplyv na širokú verejnosť. Platí to však aj v prípade negatívnych spoločenských snáh ako sú dezinformácie a propaganda. To, čo začína pri malej komunite, nakoniec pomocou správne zvolených aktivít a komunikačných kanálov môže mať negatívny dosah na celú spoločnosť. Treťou kategóriou opinion leaders je **vláda a štátne zložky**. V našich demokratických krajinách nie sú politickí predstavitelia najdôležitejším článkom v tvorbe názoru verejnosti, no napriek tomu majú zásadný autoritatívny charakter. Vlády sú z väčšej časti tvorené predstaviteľmi, ktorým občania zverili chod krajiny v demokratických voľbách. Názory a činy týchto predstaviteľov sú preto pre občanov dôležité.

2.6 Média a ich funkcie v spoločnosti

Pokiaľ sa zastavíme pri problematike informácií, ich šírenia a ohýbania do klamstiev, či konšpirácií, historicky najdôležitejšiu úlohu zohrávajú média. Najprv to bola kníhtlač, noviny, rádio, televízia a dnes internet, kam sa obsahovo presúvajú predovšetkým tlačené média. Dnešné mediálne prostredie je charakteristické vysokou konkurenciou, komercializáciou a rovnako úpadkom dôvery v novinársku činnosť. Ak si k tomu primyslíme slobodu internetu, ktokoľvek sa dnes môže stať novinárom alebo skôr autorom. To všetko je pre novinárov výzvou prehodnotiť rovnováhu medzi profesionálnou autonómiou, spoločenskou zodpovednosťou a dopytom verejnosti. *„Reakcie na tieto výzvy sú rôzne a kolíšu medzi tvrdením, že naslúchanie tomu, čo chce verejnosť je povinnosť zodpovedného žurnalizmu a varovaním, že to v skutočnosti znamená, že sa novinári predávajú publiku. V tom prípade to znamená (ďalší) pokles mediálnej kvality.“* (van der Wurff, Schoenbach; 2014)

V Spojených štátoch sa uskutočnil výskum, ktorý definoval koncepciu štyroch novinárskych úloh.

Interpretácia – Od roku 1980 až do začiatku 20. storočia približne 60 % amerických novinárov vyznávalo túto úlohu. Vo svojich správach tak novinári analyzujú problémy, diskutujú o politikách a skúmajú tvrdenia vlád, ich pravdivosť a dopad na spoločnosť.

Diseminácia – Táto úloha sa stala časom menej významnou, dôvodom môže byť aj Internet. Novinári sú tak povinní dostať faktické informácie čo najskôr k čo najväčšiemu publiku. Viac ako 50 % novinárov považovalo túto úlohu za dôležitú v 80. rokoch, ale už len 16 % v roku 2002.

Oponentúra – Novinári konfrontujú vládu, veľké firmy a podniky a v tom prípade sa aktívne podieľajú na politickom dianí.

Mobilizácia verejnosti – Naopak, v tomto prípade chcú do verejnej diskusie zapojiť obyčajných ľudí. Tento model žurnalistiky vznikol v 90. rokoch v USA vďaka Hnutiu za verejnú žurnalistiku. (Johnstone, Slawski, Bowman; 1972)

Iné štúdie sa sústreďujú na publikum, resp. čitateľov, ako tí vnímajú novinárov, čo od nich očakávajú a či im veria. Výskum v USA ukazuje na to, že percento ľudí, ktorí dôverujú spravodajským médiám trochu alebo vôbec, vzrástol z 26 % v 1976 na 60 % v roku 2012.

(van der Wurff, Schoenbach; 2014) V Európe je situácia podobná, viac ako 33 000 respondentov v 28 krajinách ukazuje stále väčšiu nedôveru ľudí voči všetkým štyrom základným typom inštitúcií – vláde, médiám, biznisom a mimovládny organizáciám. Za minulý rok najviac utrpeli média Dôvera v nich klesla zo 48 na 43 percent. Pre ľudí sú dnes internetové prehliadače dôveryhodnejším zdrojom informácií, než tradičné média. (Geist, 2017)

Do konfliktu prichádza perspektíva žurnalistov a ich publika. To požaduje od novinárov predkladanie všetkých dostupných faktov. V 80. rokoch občania od novín požadovali, aby ich informovali nie je o lokálnych záležitostiach, ale taktiež o národných a globálnych udalostiach. Vysvetľovanie udalostí považovali až za tretiu najdôležitejšiu charakteristiku kvalitných novín. Na druhej strane novinári považujú vysvetľovanie udalostí a faktov a rolu „strážneho psa“ za najpodstatnejšiu. (van der Wurff, Schoenbach; 2014)

Média ako tvorcovia verejnej mienky zohrávajú dôležitú úlohu pri takpovediac vlastnej obrane. To, akým spôsobom sú ľudia informovaní a aký postoj k zdrojom informácií zaujímajú, silne determinuje ich názor. Ak chcú média bojovať proti dezinformáciám a manipulácii verejnosti zo strán alternatívnych médií alebo politikov, musia vedieť, ktorým médiám ľudia veria najviac a sústrediť sa na tieto distribučné kanály.

2.6.1 Dôvera v média

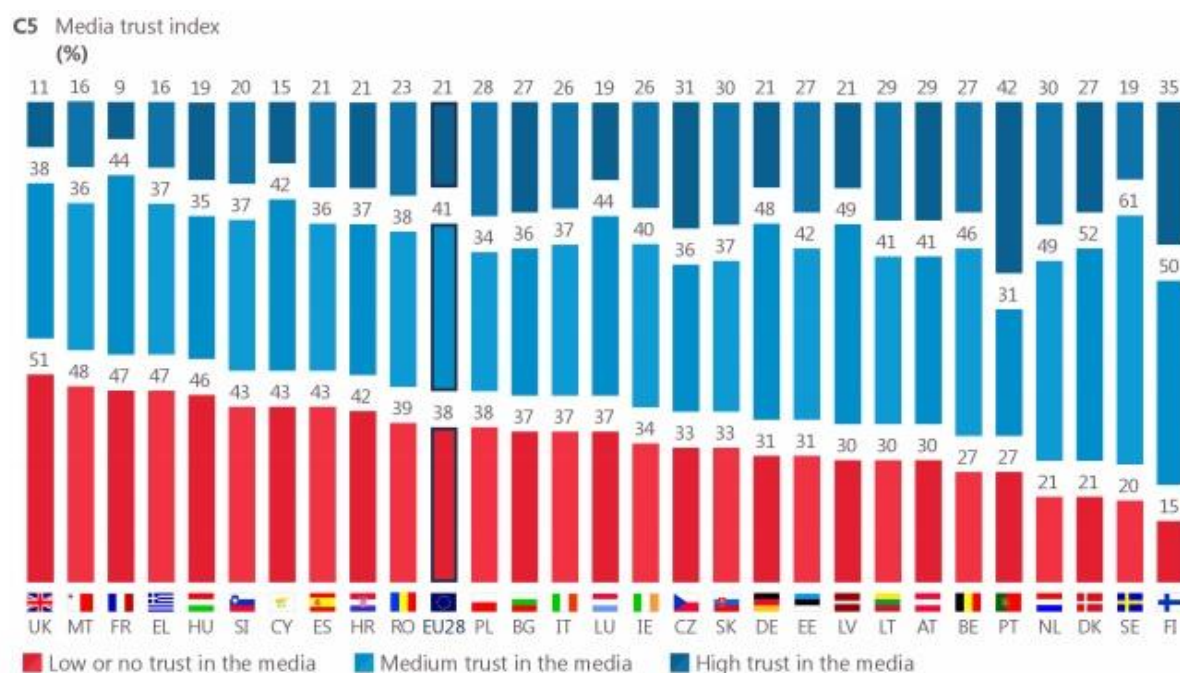
2.6.1.1 Slovenská republika

Mediálne prostredie na Slovensku je pomerne rozmanité. Pokiaľ sa chcem zaoberať tvorbou médií, resp. ich bojom proti dezinformáciám, je dobré vedieť, ktoré médiá sú najpopulárnejšie a kde konkrétne môže mať otvorený boj proti dezinformáciám úspech. Podľa Európskeho prieskumu Eurobarometer z jesene 2016 je na Slovensku najčastejšie sledovaným médiom televízia, až 81% ju sleduje denne alebo takmer denne. Tomuto médiu dôveruje 58 % Slovákov. Miera dôvery televíziám na úrovni EÚ28 je výrazne nižšia ako na Slovensku. Presne polovica (50 %) respondentov sa vyjadrilo, že televízii dôverujú. Rádiám dôveruje viac Slovákov ako televíziám, je to približne 62 %. Na Slovensku 19 %

respondentov číta denne alebo takmer denne tlač, na úrovni EÚ28 je to 31 %. Tlač zaostáva za rádiami a televíziami v miere dôvery, 48 % respondentov dôveruje tlači v porovnaní s EÚ28, kde to je len 46 % respondentov. Každopádne, oproti prieskumu z roku 2015, je to na Slovensku prepad o 3 %. V miere dôvery internet poklesol o 5 percentuálnych bodov, 43 % respondentov dôveruje tomuto médiu. Na úrovni EÚ28 je to však zvýšenie na 36 %.

Eurobarometer nakoniec vypočítava index dôvery v médiá. V roku 2016 jeho vysokú úroveň dosiahlo na Slovensku 30 %, čo je pokles o 5 percentuálnych bodov oproti roku 2015. Úroveň celkovej dôvery na Slovensku je výrazne vyššia ako v krajinách EÚ28, kde má vysoký index iba 21 % populácie. Najväčší podiel respondentov s vysokým indexom dôvery je medzi mladými vo veku 15-24 rokov, až 60 % z nich má vysoký index dôvery v médiá.

Graf 3.: Index dôvery v médiá v krajinách EÚ 2016

Zdroj: Eurobarometer, 2016

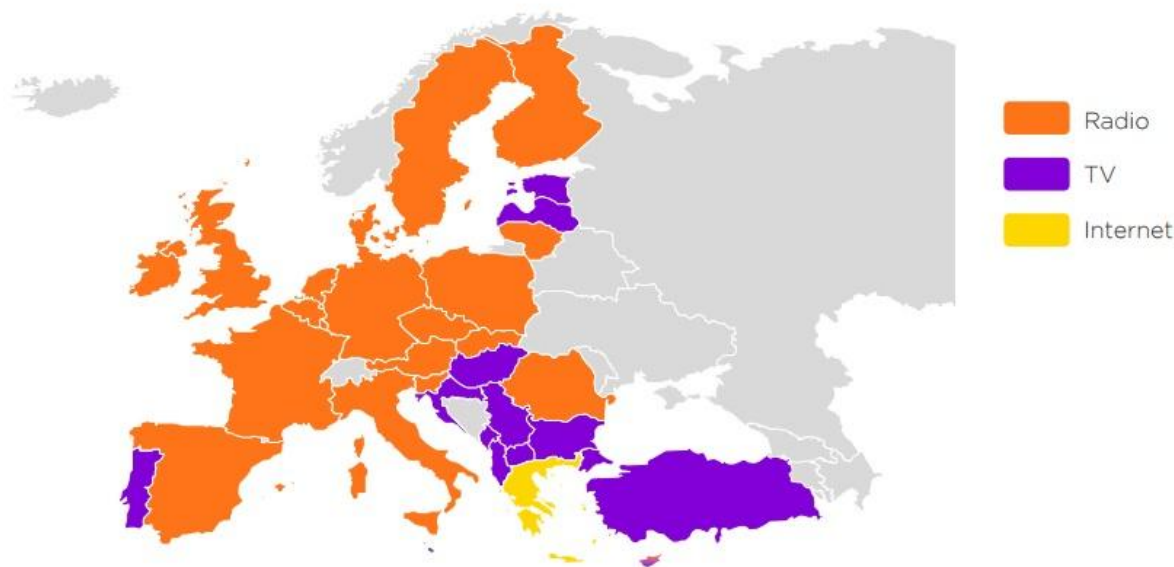
2.6.1.2 Česká republika

V České republice důvěruje televizi 53 % opýtaných, což je v porovnání so Slovenskom o 5 % menej, a rovnako televíziu sleduje každý deň menšie percento ľudí (77 %). Podobne je na tom rádiové vysielanie, tomu dôveruje 62 % Čechov, rovnako ako na Slovensku. Tlačeným médiám dôveruje 49 % Čechov, čo sa dá porovnať so Slovenskom. Internetu dôveruje 50 % osôb a v tomto prípade je to oveľa viac ako v Slovenskej republike (43 %). V porovnaní s európskym priemerom je to však pozitívny výsledok (36 %). V indexe dôvery v médiá si, na rozdiel od Slovenska, Česká republika prilepšila o 4 percentuálne body oproti vysokej dôvere v médiá z šetrenia z roku 2015.

2.6.1.3 Európska únia

Najnovší prieskum v celej Európskej únii ukazuje stále väčšiu nedôveru ľudí voči všetkým štyrom základným typom inštitúcií – vláde, médiám, biznisu a mimovládny organizáciám. Najväčší skok oproti ostatným rokom zaznamenali médiá. Dôvera v nich klesla zo 48 na 43 percent. (Geist, 2017)

Obrázok 1.: Dôvera v jednotlivé médiá v EÚ

Zdroj: Media Intelligence Service, 2016

Ako je možné vidieť aj na obrázku, naj dôveryhodnejšími médiami sú vo všeobecnosti rádio a televízia. Vnímanie dôvery v sociálne siete sa zlepšilo, sú však stále najmenej dôveryhodným zdrojom informácií v polovici krajín EÚ, druhú polovicu obsadili tlačенé média. (Media Intelligence Service, 2016) Napriek tomu najnovší prieskum Barometra z konca roku 2016 poukázal na rast dôvery v internetové online média oproti tradičným médiám. V tom prípade, ak populácia nedokáže zručne pracovať s novými alternatívnymi zdrojmi informácií, sa dostávame práve k problému šírenia klamstiev. Ľudia prestávajú veriť nielen médiám, ale systému ako takému, pretože si myslia, že nefunguje v ich prospech. V globále si 53 % respondentov myslí, že ich systém sklamal, 32 % je neistých, a len 15 % si myslí, že systém funguje v ich prospech. „Je to skutočná búrka. Klesajúca viera v inštitucionálne piliere spoločnosti živí vieru, že „systém už nefunguje v môj prospech“. V takejto klíme narastá mierne spoločenské znepokojenie a narastajú obavy, ktoré teraz provokujú ku konaniu, výbuchom nespokojnosti a dramatickému transferu moci, ktoré pozorujeme v hlavných západných ekonomikách“. V článku od Euroactive.sk tak komentoval výsledky Stephanie Lvovich zo spoločnosti Edelman. (Geist; 2017)

Média sú takzvaným strážnym psom demokracie a slobody slova. Dôveryhodné média sa riadia niekoľkými zásadami a to vyváženosťou a overovaním, či je niečo skutočne faktom. Ani ony nie sú bezchybné, ale vždy je podstatné, či si priznajú chybu a zverejnia tieto opravy. Každý novinár z kvalitného média sa riadi zásadou dvoch zdrojov. Ak informáciu nedokáže získať z dvoch kvalitných a nezávislých zdrojov, nemal by ju zverejňovať, resp. vydávať za stopercentne pravdivú. Takmer každé médium bežne píše o dezinformáciách a klamstvách, z času na čas vyvracia falošné správy. Ich práca sa však zameriava na konkrétny boj s dezinformáciami, a preto vo výskume médií berie do úvahy, ktoré médium otvorene pomenovalo hrozbu sociálnych sietí a extrémneho nárastu dezinformácií v spoločnosti alebo sa zapojilo do organizovaného boja proti falošným správam a propagande.

3. Aktivity v boji proti dezinformáciám na úrovni EÚ

Téma dezinformácií a rozšírenia falošných informácií predovšetkým prostredníctvom sociálnych sietí a alternatívnych médií na internete sa v posledných mesiacoch a hlavne týždňoch stala horúcou nie len v Českej republike a na Slovensku, ale zároveň aj v Európskej únii. Ak sa zameriame na výskumnú metódu použitú pri Slovenskej a Českej republike, je zložité skúmať Európsku úniu rovnako, pretože to nie je jednotný štát. Mnoho politik je pod hlavičkou samotných členských štátov, mediálna kultúra ja v každom štáte iná, o čom svedčí aj Index slobody médií v jednotlivých krajinách sveta, ktorý vydáva napríklad nevládna organizácia Freedom House alebo Reporters Without Borders. Aj napriek tomu je však možné pozrieť sa na inštitucionálnu podporu jednotlivých úrovní v rámci únijnej hierarchie a jej prepojenosti s medzinárodnými organizáciami.

3.1 Medzinárodná spolupráca

Medzinárodné organizácie a médiá, ktoré svojim spôsobom majú v spoločnosti úlohu strážneho psa, varujú pred zavádzaním a intenzívnou manipuláciou verejnej mienky, ktorú dlhodobo vedú vysokí lídri mnohých krajín. Je to výsledok kritickej analýzy mainstreamových súkromných, ale aj verejnoprávnych médií, ktorú vedú na účet týchto politikov. Ich následná obrana spočíva predovšetkým v znehodnocovaní práce žurnalistov a médií, v tvrdeniach, že médiá sú zmanipulované v prospech iných a dokonca sa niektorí vysokí predstavitelia uchylujú aj k nadávkam. Po odhalenej kauze na Ministerstve zahraničných vecí na Slovensku sa premiér Robert Fico nezdržal a novinárom do očí povedal, že sú „špinavé protislovenské prostitútky“. V Marci 2017 sa mimovládna organizácia Reporters without Borders vyjadrila, že práve vyjadrenia súčasného prezidenta USA Donalda Trumpa môžu byť „nebezpečným príkladom pre iných útočníkov na slobodu tlače“, ktorí vidia vo všeobecnej problematike „fake news“ ospravedlnenie kriminalizovať médiá, ktoré sú k nim kritické. (Bentzen; 2017)

3.1.1 Spoločná deklarácia

V marci 2017 spravodajca OSN pre slobodu názorov, reprezentant OBSE pre slobodu médií a ďalšie organizácie, ktoré monitorujú slobodu médií a prejavu, vydali Spoločnú deklaráciu o dezinformáciách, propagande a falošných správach.² V tejto deklarácii sa podrobne venujú záväzkom, ktoré by mali naplňovať ich členské štáty. Dôraz kladú na príklady, v ktorých verejné autority očierňujú, zastrašujú až ohrozujú médiá, tým, že ich označujú za „opozíciu“ alebo „klamárov“. Takto podkopávajú dôveru verejnosti v médiá a žurnalistiku ako strážneho psa demokracie. Celkovo tým riskujú, že verejnosť nakoniec nebude vedieť rozlíšiť dezinformácie od produkcie médií obsahujúcu nezávislé a overiteľné fakty.

Deklarácia nesúhlasí so zákazom a obmedzeniami produkcie akýchkoľvek médií, ktoré produkujú neobjektívne informácie, pretože by to nebolo v súlade s verejným právom slobody vyjadrovania sa. Naopak, nabáda štáty, aby prevzali iniciatívu na vytvorenie ešte slobodnejšieho mediálneho prostredia a diverzity médií, ktoré sa tak samé o sebe dokáže vyrovnáť s výzvou dezinformácií a propagandy. Podpora médií a iných zdrojov falošných informácií a dezinformácií je tiež jednoznačne neprípustná. (OSCE, 2017)

Spomínaná Spojená deklarácia je formou „soft law“ a v medzinárodnom práve jej chýba náležitá forma. V praxi to znamená, že pravidlá, ktoré majú pôvod v podobných dokumentoch sú nezáväzné, nemajú právnu silu a akúkoľvek nadväznosť na inštitút medzinárodne právnej zodpovednosti. Ak ich subjekty dodržiavajú alebo aj nedodržiavajú, nevzniká im medzinárodnoprávna zodpovednosť, pretože rešpektovanie alebo nerešpektovanie takto formulovaného pravidla nemožno chápať ako protiprávne správanie. Napriek tomu, že deklarácie a rezolúcie OSN, politické dokumenty OBSE, či odporúčania Výboru ministrov Rady Európy nemajú právnu záväznosť, môžu slúžiť ako impulz pre vytvorenie novej legislatívy. Dodržiavanie týchto pravidiel a zásad je vnímané ako medzinárodná prestíž a štáty, ktoré ich prijímu sú považované za dôveryhodné. (Valuch; 2012, 137)

² Originál: Joint declaration on freedom of expression and “fake news”, disinformation and propaganda

3.2 Európsky parlament

Na pôde Európskeho parlamentu sa rozbor témy falošných správ v posledných mesiacoch pomerne zintenzívnil. Z dostupných zdrojov sa môžeme dozvedieť, že členka Výboru pre zahraničné veci, Anna Elżbieta Fotyga, ako spravodajkyňa vydala 2.5.2016 predbežnú **správu o strategickej komunikácii EÚ s cieľom bojovať s propagandou tretích strán zameranou proti Únii**. Po polročnom legislatívnom procese Európsky Parlament prijal nezáväzné Uznesenie o strategickej komunikácii [...] 23.11.2016.

Vo svojom 3. a 4. bode správa „konštatuje, že dezinformácie a propaganda sú súčasťou hybridnej vojny; preto zdôrazňuje, že je potrebné zvyšovať povedomie a prejavovať asertivitu prostredníctvom inštitucionálnej/politickej komunikácie, výskumu expertných skupín (think tank)/akademického výskumu, kampaní v sociálnych médiách, iniciatív občianskej spoločnosti, mediálnej gramotnosti a iných vhodných opatrení;“ a „zdôrazňuje, že stratégia propagandy a dezinformácií proti EÚ zo strany tretích krajín môže mať rozličné formy a môže zahŕňať najmä tradičné médiá, sociálne siete, vzdelávacie programy a politické strany, a to v rámci Európskej únie, ako aj mimo nej“. (europarl a; 2016)

Uznesenie, ako také, podchycuje takmer všetky časti boja proti dezinformáciám a šíreniu falošného obsahu na internete prostredníctvom sociálnych sietí a alternatívnym médií. Táto rezolúcia má však len odporúčací charakter a neukladá žiadne trestne vymáhateľné povinnosti. Chce podporiť nezávislosť a pluralitu médií, výučbu kvalitnejšej žurnalistiky, mediálnu výchovu, občianske iniciatívy a podobne. Jeho hlavnou myšlienkou je pokúsiť sa prostredníctvom členských štátov a koordinovanej snahy únijných inštitúcií zvýšiť povedomie o dezinformačných kampaniach vedených tretími stranami, dnes predovšetkým Ruskej Federácie a teroristickej organizácie ISIS. (europarl b; 2016)

Dňa 24. novembra 2016 položila poslankyňa Mairead McGuinness (PPE) Komisii **Parlamentnú otázku o Dezinformáciách na sociálnych sieťach**, ktorá sa týkala predovšetkým krokov, ktoré by mala Komisia podstúpiť v boji proti rýchlemu rozširovaniu dezinformácií. Druhou otázkou bolo, čo si Komisia myslí o vplyve týchto udalostí na Európske voľby a demokraciu všeobecne. (europarl c, 2016)

Odpoveď prišla od Vysokej predstaviteľky, Federici Mogherini 15.2.2017, v ktorej poukázala na vytvorenie a celkovú činnosť programu East Stratcom Task Force, ktorý má ako hlavnú úlohu vyvracať dezinformácie šírené na Internete a zvyšovať povedomie o tejto problematike. Tiež spomenula ako niektoré reprezentácie Európskej Komisie, napríklad vo Francúzsku a Veľkej Británii, založili svoje vlastné iniciatívy pre boj proti online dezinformáciám o Európskej únii. DG NEAR- Generálne riaditeľstvo pre európsku susedskú politiku a rokovania o rozšírení by malo tiež založiť projekt v hodnote 1 mil. Eur pre podporu práce na partnerstve s Free Media Unlimited a ďalšími siedmimi nezávislými novinárskymi spoločnosťami. Tento projekt by mal byť smerovaný pre rusky hovoriace publikum na Ukrajine, Bielorusku, Moldave, Gruzínsku, Arménsku, Azerbajdžane a Rusku. (europarl c, 2016)

Martin Schulz, predseda Európskeho parlamentu, sa v decembri 2016 vyjadril, že nebezpečenstvo falošných správ by sa nemalo riešiť len na národných úrovniach, ale na celoeurópskej úrovni. Falošné správy podľa neho porušujú osobné práva a plne podporuje perzekúciu ich šíriteľov ako obranu obetí tohto šírenia. Nakoniec navrhol, že legislatíva by sa mala sústrediť na zdroje ako Facebook, kde sa šíri najviac falošných správ. Schultz tiež odporúčal, aby Facebook založil 24 hodinovú linku, na ktorej by sa falošné správy a nevhodný obsah nahlasoval. Ak sa problém nevyrieši v rozumnom čase, Facebook by tak čelil pokutám. Tieto vyjadrenia išli ruka v ruku s diskusiou v nemeckom parlamente, ktorý zvažuje prijatie pokút do výšky až 50 miliónov eur pre sociálne siete, ak sa nezačnú vážne zaoberať bojom proti nenávisťným prejavom a falošným správam. (Schumacher; 2016)

O tom, že sa o dezinformáciách na internete začalo intenzívne hovoriť svedčí aj plenárne zasadnutie z 5.4.2017, na ktorom sa riešilo **ako by mala EÚ bojovať proti rozširovaniu „hate speech” a falošných správ online**. Problémom zostáva komplexnosť a nejasné metódy riešenia bez obmedzovania iných práv. Počas plenárnej debaty sa ukázalo, že poslanci v tejto otázke nemajú rovnaký názor. Niektorí preferujú, aby na to dohliadali samotné internetové firmy, iní by radi videli právne predpisy a pokuty. Našli sa aj takí, ktorí sú zásadne proti akejkoľvek regulácii. Vidia v tom pokusy o „zapchatie úst internetu“, umlčovanie nesúhlasných politických názorov a boja sa vytvárania orwellovských ministerstiev pravdy.

Tanja Fajon (S&D, SL) privítala **kódex Európskej komisie voči nenávisťným prejavom**, no vyzvala ju k tomu, aby zvažila, či nepotrebujeme aj legislatívne opatrenia. Taktiež by rada videla pokuty pre tých, ktorí neodstránia falošný alebo ilegálny obsah. (Spravodajstvo EP; 2017)

Na úrovni Európskeho parlamentu pôsobí aj think-tank, ktorý vydáva informačné dokumenty, briefngy, hĺbkové analýzy a štúdie, ktoré pomáhajú pri vytváraní nových právnych predpisov alebo informujú verejnosť, či pomáhajú vysvetľovať niektoré problematiky. V tomto prípade vydal think-tank **niekoľko štúdií týkajúcich sa dezinformácií, falošných správ, odhaľovania konšpiračných teórií, či boja proti propagande**. Jedna z najnovších štúdií (31.3.2017) sa týka práve **reakcie EÚ na falošné správy** kde predostreli aj 5 dôležitých krokov, vďaka ktorým môže samotná verejnosť odhaliť falošné správy a dezinformácie. Ich práce sú pomerne krátke, ale informačne nabité. Jediným problémom zostáva fakt, že tieto štúdie sú vydané len v angličtine a podľa dátumov ich vydania je zrejmé, že preklady do jazykov členských štátov nie sú na pláne. (europarl d; 2017)

3.3 Európska rada

Najdôležitejším krokom, ktorý zatiaľ Európska rada urobila **v boji proti dezinformáciám a propagande sú závery zo zasadania 19. a 20. marca 2015**. V plnom znení trinásteho odstavca „*Európska rada zdôraznila, že je potrebné čeliť pokračujúcim dezinformačným kampaniam zo strany Ruska, a vyzvala vysokú predstaviteľku, aby v spolupráci s členskými štátmi a inštitúciami EÚ do júna pripravili akčný plán pre strategickú komunikáciu. Vytvorenie komunikačného tímu je v tomto smere prvým krokom.*“ (EUCO 11/15; 2015) V tomto prípade sa predstavitelia všetkých členských štátov zhodli na akútnej potrebe boja proti dezinformačným kampaniam predovšetkým zo strany „východných“ krajín.

Ďalšou kategóriou, ktorej sa Európska rada venovala, je **rozvoj mediálnej gramotnosti a kritického myslenia prostredníctvom vzdelávania a odbornej prípravy, 30.5.2016**. V tejto správe Rada vyzýva členské štáty a Komisiu k implementovaniu niekoľkých politík pre zlepšenie vzdelávania v rámci moderných technológií a mediálnej gramotnosti. Poukazuje na dôležitosť začlenenia mediálnej výchovy do výučbového procesu, pretože

„mediálna gramotnosť, t. j. všetky technické, kognitívne, sociálne, občianske a tvorivé schopnosti, ktoré nám umožňujú pristupovať a zaujať kritický postoj k tradičným i novým formám médií a interagovať s nimi, je čoraz dôležitejšia. Úzko súvisí s aktívnou účasťou na demokratickom živote, občianstvom a schopnosťou uplatňovať kritický a nezávislý úsudok, ako aj zamyslieť sa nad vlastným konaním, a tým zvyšovať odolnosť mladých ľudí voči extrémistickým názorom a dezinformáciám.“ (council; 2016)

3.4 Európska Komisia

Na úrovni Európskej komisie sa aj vďaka mandátu Európskej rady realizuje mnoho projektov zaoberajúcich sa odlišnými časťami komplexnej problematiky propagandy a nástrojov jej šírenia.

3.4.1 East StratCom Task Force

Asi najviditeľnejšou snahou o boj s dezinformáciami je založenie tímu East StratCom Task Force pod vedením Európskej služby pre verejnú činnosť a jej Vysokou predstaviteľkou Federicou Mogherini. Na základe rozhodnutia Európskej rady z 19. a 20. marca 2015 dostali za úlohu vytvoriť tím komunikačných expertov so znalosťami ruského jazyka, ktorý bude mať za úlohu bojovať proti sústavnej dezinformačnej kampani, ktorú vedie Ruská federácia na území krajín Východného partnerstva, ale aj Európskej únie. Cieľom nie je vytvárať Európsku anti-propagandu, ale skôr proaktívne podporovať Európsku politiku Východného partnerstva. (eeas; 2017)

3.4.1.1 Akčný plán strategickej komunikácie

Do júna 2015 mali členské štáty a Európske inštitúcie za úlohu vypracovať **Akčný plán strategickej komunikácie**, ktorý určuje ciele pre zefektívnenie komunikácie a riešenie dlhodobých problémov s dezinformačnými kampaňami na sociálnych sieťach, ale aj v médiách krajín, kde mediálne prostredie nespĺňa demokratické požiadavky.

Tri hlavné ciele Akčného plánu sú:

1. Zefektívniť komunikáciu a podporovať politiky EÚ voči Východným partnerom.
2. Posilniť celkové mediálne prostredie v krajinách Východného partnerstva a rovnako členských štátoch EÚ, podporovať slobodu a nezávislosť médií.
3. Zlepšovať kapacity EÚ pre predpovedanie, adresovanie a odpovede na dezinformačné aktivity vonkajších činiteľov. (eeas; 2017)

3.4.1.2 Práca East StratCom Task Force

V duchu Akčného plánu sa Task Force snaží zamerať na kľúčovú politiku a na pozitívny narratív³ Európskej únie, ktorý sa snaží presadiť vo východnom regióne pomocou kampaní strategickej komunikácie, odhaľovaním a rozborom konšpiračných teórií a obranou proti dezinformáciám. Task Force má momentálne 11 expertov a svoje aktivity sústreďuje viac na štáty Východného susedstva ako na členské štáty.

1. Prvý cieľ sa sústreďí na tzv. „pozitívnu komunikáciu“ a členovia tímu, ktorí sa mu venujú, trávajú čas v krajinách Východného partnerstva. Vytvárajú na mieru ušité plány pre jednotlivé krajiny a asistujú ESVČ a delegáciám EÚ pri optimalizácii ich práci a komunikácie v danom regióne. Spolupracujú predovšetkým s Generálnym riaditeľstvom pre európsku susedskú politiku a rokovania o rozšírení. Po 18 mesiacoch práce tímu došlo v rámci tohto cieľa k badateľnému postupu, o čom svedčia aj pozitívne spätné väzby z členských štátov.
2. V rámci druhého cieľa sa tím snaží podporovať zmeny vydávaním expertíz, spolupracou s DG NEAR, Civil Society Forum, the Neighbourhood Civil Society Facility a ďalšími projektmi na regionálnej a národnej úrovni. Samotný Task Force je však v tomto bode veľmi málo viditeľný, pretože kapacitne a finančne nemôžu podporovať všetky projekty plnohodnotne.
3. East StratCom je jednoznačne najviditeľnejší na úrovni zvyšovania povedomia o dezinformačných kampaniach, predovšetkým čo je to pro-Kremeľská dezinformačná kampaň, aké metódy používa, aká je rozsiahla a čo chce dosiahnuť. Povedomie o tejto problematike je oproti roku 2015 na neporovnateľne vyššej

³ Vo význame určitého spôsobu výberu organizácie a prepojenia prezentovaných udalostí a ich následného zhodnotenia pre konkrétne publikum.

úrovni. Svedčia o tom aj kroky mnohých členských štátov na národnej úrovni, založenia vlastných buniek a tímov, ktoré sa venujú ruskej propagande, terorizmu a hybridným hrozbám. (rozhovor s členom tímu ESTF, 2017)

Task Force vydáva 2 informačné bulletiny na týždennej báze. Prvým je **Disinformation Review**, ktorý vychádza každý utorok. Zhŕňa pro-Kremľské články so zavádzajúcim obsahom, ktorý koluje po Európe. Poskytuje detailne informácie o tom, ako je možné dohľadať zdroj, kde správa vznikla a ako sa postupne šírila verejnosťou. Druhým bulletinom je **Disinformation Digest**, ktorý analyzuje pro-Kremľské médiá a ich pohľad na svet a to, čo to hovoria nezávislé ruské zdroje. Vychádza každý piatok a poukazuje na trendy na Ruských sociálnych sieťach, takže je možné vidieť ruský narratív v širšom kontexte. (TEPSA, 2016) Tieto svoje najviditeľnejšie výstupy ESTF zverejňuje na svojich webových stránkach euvdisinfo.eu a na Twitterovom účte EU Mythbusters (@EUvsDisinfo), kde má vyše 25 tisíc odberateľov. (TEPSA; 2016)

Zdroje dezinformácií pre publikácie získava vlastnou prácou tím, ktorý má na starosti zvyšovanie povedomia o dezinformáciách. Druhým najväčším zdrojom sú dobrovoľníci a experti (novinári, neziskové organizácie, think-tanky, verejne pôsobiace osoby, súkromné osoby a približne 30 krajín), ktorí nahlasujú podvodné alebo podozrivé správy a tím ich nakoniec s pomocou svojich investigatívnych zručností a kontaktov overuje a vyvracia.

Veľkým problémom, ktorý ESTF má, sú zdroj financovania a množstvo expertov pracujúcich na tomto komplexnom projekte. ESTF je financovaný na najbližší polrok a z aktuálneho rozpočtu ESVČ. Po zmenách v rozpočte EÚ bolo ESVČ prisľúbených ďalších 800 000 eur, ktoré však Európsky parlament zamietol. Napriek tomu, že Európsky parlament, Európska rada a Európska komisia si sú vedomé podpory, ktorú tento tím potrebuje, žiada, aby boli patričné zdroje nájdené v existujúcom rozpočte ESVČ. (Boffery, Rankin; 2017)

3.4.1.3 Otvorený list pre Federicu Mogherini

Český think-tank, Evropské hodnoty, vo svojom otvorenom liste pre Vysokú predstaviteľku ESVČ, Federicu Mogherini z 20.3.2017, opísal nespokojnosť

s nedostatočnou podporou ESFT a s prezentáciou VP Mogherini, ktorá podľa nich neberie hrozbu ruskej dezinformačnej kampane dostatočne vážne. Autori považujú ESTF za „absurdne personálne poddimenzovaný“ a tvrdia, že členské štáty tomuto tímu pomáhajú viac ako samotné ESVČ. *„Tento tím nemá žiadny rozpočet napriek tomu, že Európska rada mu dala za úlohu bojovať s pro-Kremel'skou dezinformačnou mašinériou, ktorá je financovaná s viac ako 1 miliardou eur ročne. Na základe rozhodnutí vedenia ESVČ pod taktovkou Federici Mogherini, EÚ vynakladá doslova nič na obranu proti jednej z najväčších výziev, ktorým dnešný svet čelí – nepriateľskej dezinformačnej kampani, ktorá úspešne podkopáva naše demokratické spoločnosti.“* (Gotev; 2017) Think-tank navrhuje okamžité navýšenie rozpočtu o 1 milión eur a strojnásobiť počet pracovníkov, aby tím mohol plnohodnotne naplňať svoj mandát.

Uvedenú výzvu pomerne rýchlo zdieľali mnohé svetové médiá ako POLITICO, Euractive, CNN, či European Security Journal. Na vážnosti je pridala predovšetkým viac ako stovka podpísaných bezpečnostných odborníkov ako napríklad Thomas Hendrik Ilves, bývalý prezident Estónska (2006-2016), i niekoľko členov Európskeho parlamentu. (europeanvalues.net; 2017)

3.4.2 Arab StratCom Task Force

Rada pre zahraničné veci vo februári 2015 vyjadrila potrebu zlepšenia strategickej komunikácie s arabským svetom a práve preto bol založený Arab StratCom Task Force. Jeho úlohou je boj s fenoménom radikalizácie v arabskom svete pomocou verejnej diplomacie a komunikačných prostriedkov. Tento Task Force sa snaží vytvoriť dialóg a kultivovať vzájomný rešpekt medzi arabsky hovoriacimi a európskymi komunitami a predovšetkým medzi mladými ľuďmi. Predsedá mu Divízia strategickej komunikácie ESVČ, rovnako ako pre East StratCom, a je zložená z reprezentantov geografických oddelení ESVČ, koordinátora boja proti terorizmu a ďalších reprezentantov z dôležitých generálnych riaditeľstiev Európskej komisie. Na rozdiel od ESTF nemá ASTF vymedzený personál, ale pracuje s pracovníkmi iných oddelení v rámci ESVČ. Celkovo ASTF nebojuje predovšetkým voči dezinformáciám, ale sústreďí sa na posilnenie svojej existencie na sociálnych médiách v danom regióne, vytvára prekladateľské centrá, podporuje projekty, vyzýva mladých, aby vyjadrovali svoje obavy a snaží sa vytvoriť

narratív, ktorým by bol prijateľný pre Arabský svet. Divízia strategickej komunikácie ESVČ je pravidelným účastníkom tele-konferencií Komunikačnej bunky Global Coalition proti organizácii ISIS a dostáva denný mediálny balíček tejto Komunikačnej bunky. (European Union Institute for Security Studies; 2016)

3.4.3 REVEAL a PHEME

Pod záštitou **Európskej komisie a Generálneho riaditeľstva pre komunikačné siete**, obsah a technológie, ktoré má na starosti Jednotný digitálny trh, vznikli dva významné projekty REVEAL a PHEME. Ich úlohou je vyvinúť ICT technológie, ktoré by umožňovali vysokú úroveň analýzy obsahu na sociálnych médiách. Tieto dva projekty spolu spolupracujú na sade inovatívnych nástrojov, pomocou ktorých môžu užívatelia odhaliť skryté „modality“ ako napríklad reputáciu, skrytý vplyv, či kredibilitu informácií v oblasti žurnalistiky a podnikateľských spoločností. Príkladom môže byť, keď novinár prevezme informáciu z nejakej sociálnej siete a vloží ju do aplikácie, ktorá následne vyhodnotí jej pravdivosť a spoľahlivosť. Novinári tak môžu používať aj extra informácie zo sociálnych sietí, ktoré skvalitnia ich prácu.

REVEAL – neskúma len to, čo sa píše na sociálnych sieťach, ale ďalej podmieňuje ako dôveryhodné sú dané informácie pomocou analýzy obsahu, autora a kontextu. Poskytuje dáta o vplyve informácie, jej reputácii a kredibilite.

PHEME – jeho špecializáciou je identifikovať fámy na sociálnych sieťach, predovšetkým na štyri konkrétne typy: špekulácie, kontroverznosti, mylné informácie a dezinformácie. Príkladom je obsah, ktorý môže byť zmenený používateľmi, zmanipulovaný alebo vytrhnutý z kontextu. (ec.europa; 2015)

3.4.4 InVID

InVID patrí pod program výskumu a inovácií, European Horizon 2020, a je finančne podporovaný Európskou úniou. Jeho cieľom je overovanie obsahu, ktorý používajú médiá, aby sa tak nešírili falošné správy verejným priestorom. Funguje ako platforma pre

novinárov, ktorí tak dokážu vyhodnotiť autenticitu video obsahu, ktorý sa im dostane do rúk.

InVID analyzuje rôzne nástroje, ktoré pomáhajú identifikovať digitálne charakteristiky vizuálneho obsahu na základe dát dostupných zo sietí Youtube a Twitter ako napríklad lokalita, počasie a čas. Program takisto zohľadňuje, či bolo video niekedy nahlásené resp. označené ako falošné. InVID vytvára časovú os videa na sociálnych sieťach, ktorá má napomáhať pri dodatočných kontrolách ich pravdivosti od ďalších novinárov. Momentálne je program testovaný tromi novinárskymi spoločnosťami, ktoré sú členmi InVID konzorcia, Agence France-Presse News Agency (AFP), Germany's Deutsche Welle (DW), a Austria Press Agency (APA). (Gillman; 2017)

4. Aktivity v boji proti dezinformáciám na národných úrovniach

V tejto kapitole sa sústredíme na tri úrovne, na ktorých porovnávame druhy a intenzitu aktivít Slovenskej republiky a Českej republiky. Prvou úrovňou, ktorá má najväčší vplyv na spoločnosť je vláda a ďalšie štátne orgány, resp. zložky. Zaujíma nás, aké aktivity vyvíjajú jednotlivé vlády, aby bránili spoločnosť proti dezinformáciám medzinárodnej, ale predovšetkým vnútroštátnej úrovni.

4.1 Vláda a štátne zložky

4.1.1 Slovenská republika

Slovenská informačná služba bola vo svojej poslednej výročnej správe za rok 2015 pomerne stručná. O problematike dezinformácií alebo propagandy pôsobiacej na Slovensku sa vyjadrila, že *„v priebehu roka 2015 preto priebežne informovala externých príjemcov zo zákona o trendoch mediálnej propagandy Daesh a jej dosahu na rizikovú komunitu cudzincov žijúcich SR. ... SIS sa naďalej sústreďovala na monitorovanie zmien vnútornej a zahraničnej politiky RF s dôrazom na ruské angažovanie sa na Ukrajine, v Sýrii a na propagandistické aktivity namierené voči Západu. ... V kontexte pretrvávajúceho napätia vo vzťahoch RF so Západom venovala SIS pozornosť problematike snáh RF o ovplyvňovanie verejnej mienky v SR a subjektom, ktoré sa na týchto aktivitách aktívne podieľali”*. (SIS; 2016)

Úrad vlády každoročne vydáva **Správu o bezpečnosti Slovenskej republiky**. V poslednej správe z roku 2015 vláda otvorene nepomenovala hrozbu dezinformácií, ale spomenula existenciu *„vonkajších informačných tlakov (propagandy)”*. Obsahovo však zadala Ministerstvu zahraničných vecí a európskych záležitostí a Ministerstvu obrany vypracovať novú Bezpečnostnú stratégiu SR a Obrannú stratégiu SR do júna 2017, pretože posledné

dokumenty boli aktualizované v roku 2005, krátko po vstupe do NATO a EÚ. (vladaSR; 2017)

V **Bielej knihe za rok 2016** sa komunikačný problém dezinformácií spomenul trikrát. Pri pláne komunikácie a rozvoja vzťahov s verejnosťou, štát priznáva, že mu doteraz chýbala stratégia v čase, keď *„informačný priestor v Slovenskej republike začali vo zvýšenej miere vyplňať domáce extrémistické skupiny a aktéri zo zahraničia šírením svojich posolstiev a propagandy zameranej proti bezpečnostným záujmom Slovenskej republiky“*. Z hľadiska vonkajšieho bezpečnostného prostredia priznáva, že *„propaganda na strategickej úrovni ako súčasť informačného a psychologického pôsobenia na vybrané cieľové skupiny spoločnosti v rámci tzv. informačnej vojny,“* je vážnou bezpečnostnou hrozbou. Pri zameraní komunikácie s verejnosťou v oblasti obrany štátu bude Slovenská republika *„aplikovať princípy aktívnej strategickej komunikácie, ktorej zmyslom je poskytovanie objektívnych informácií na formovanie pozitívneho vzťahu verejnosti k obrane štátu a posilňovanie odolnosti obyvateľstva voči dezinformačnému vplyvu a propagande subjektov z vnútorného aj vonkajšieho prostredia zameraných proti bezpečnostným záujmom“*. (vladaSR; 2017)

Ministerstvo vnútra vo svojom stanovisku, ktoré poskytlo médiám začiatkom júna 2016, prvýkrát oficiálne priznalo, že *„téma ruskej propagandy ako súčasti hybridných hrozieb destabilizujúcich usporiadanie štátu a jeho politického systému je jednou z najväčších výziev, ktorým čelia mnohé štáty EÚ vrátane Slovenska“*. (Šnidl a; 2016) Potvrdil to napríklad aj predseda Zahraničného výboru Národnej rady SR František Šebej z Mostu-Híd. Poukázal na oficiálny materiál ministerstva, podľa ktorého sa ruský vplyv *„prejavuje vo forme vytvárania a podpory informačných kanálov a s nimi spojených subjektov, ktoré šíria proruský narratív a spochybňujú hodnotové zakotvenie Slovenska v euroatlantickom priestore“*. (teraz.sk, 2016)

Odvtedy ako ministerstvo vnútra priznalo hrozby nepriateľskej propagandy a cielených dezinformácií, minister Robert Kaliňák oznámil ďalšie kroky v boji proti nim. **Plánuje posilniť tím 13 policajtov, ktorí sa venujú počítačovej kriminalite**, o ďalších 12, ktorí budú mať na starosti boj proti fenoménu poplašných správ, klamstiev a propagandy, ktoré podkopávajú dôveru ľudí v prozápadné smerovanie Slovenska. Minister nepovažuje dezinformácie za hrozbu číslo jedna, ale chce jej venovať pozornosť. (Šnidl b; 2017)

Do aktivity medzi tromi úrovňami (vláda, EÚ, občianska spoločnosť) môže byť zahrnuté **Zastúpenie Európskej Komisie na Slovensku**. Pod jej záštitou vznikla stránka **Euromýty.sk**, ktorá vyvracia akékoľvek falošné správy a mýty šíriace sa o Európskej únii na Slovensku. Jej posledný článok vyšiel v júni 2016. Podľa toho môžeme súdiť, že tejto stránke sa nevenuje mnoho pozornosti. (euromyty.sk; 2017)

4.1.2 Česká republika

Bezpečnostná informačná služba Českej republiky sa vo svojej výročnej správe za rok 2015 pomerne intenzívne venovala hrozbám propagandy a dezinformáciám. Česká kontrarozviedka je detailná v popisovaní charakteru skúmaných hrozieb. Dezinformácie spomína buď pri štátnych kyberšpionážnych kampaniach, alebo pri ruskom informačnom pôsobení v ČR. Cieľmi tohto pôsobenia boli:

- oslabenie informačného potenciálu krajiny (utajená infiltrácia českých médií, Internetu a masívna produkcia ruskej štátom riadenej distribúcie propagandy a dezinformácií);
- posilňovanie informačnej rezistencie ruskej spoločnosti (prefabrikované dezinformácie z českých zdrojov pre ruské publikum);
- ovplyvňovanie vnímanosti a myslenia českého publika a oslabenie vôle spoločnosti k odporu, či konfrontácii (informačné a dezinformačné zahltenie publika, relativizácia pravdy a objektivity, presadenie motta „všetci klamú“). (BIS, 2016)

Správa o situácii v oblasti vnútornej bezpečnosti a verejného poriadku z roku 2015 priniesla viacero tém v súvislosti s propagandou IS a Ruskej federácie a to terorizmus, extrémizmus, príklady s propagandistickými stránkami resp. „alternatívnymi médiami“, ktoré dlhodobo dezinterpretujú obsah v českej spoločnosti a pod. Takisto popisuje funkciu kyberšpionážnych kampaní v českom internetovom priestore. (Ministerstvo vnútra ČR, 2016)

Bezpečnostná stratégia ČR z roku 2015 pomenováva problém hybridnej hrozby a teda zároveň informačnej vojny vo svojom zozname bezpečnostných hrozieb: „*Niektoré štáty*

sa usilujú o revíziu aktuálneho medzinárodného usporiadania a sú pripravené k dosiahnutiu svojich mocenských cieľov použiť metódu hybridnej vojny, kombinujúcu konvenčné aj nekonvenčné vojenské prostriedky s nevojenskými nástrojmi (propaganda využívajúca tradičné aj nové médiá, spravodajské dezinformačné akcie, kybernetické útoky, politický a ekonomický nátlak, vysielanie neoznačených príslušníkov ozbrojených síl). Tieto krajiny posilňujú svoj vojenský potenciál a snažia sa budovať si exkluzívne sféry vplyvu prostredníctvom destabilizácie susedných krajín a využívaním miestnych konfliktov a sporov.” (Vláda Českej republiky, 2017)

Obranná stratégia ČR z roku 2012 nespomína žiadnu hrozbu dezinformácií alebo propagandy a teda ani organizovanú obranu voči tomuto fenoménu. (Vláda Českej republiky, 2017)

V **Bielej knihe** z roku 2011 sa ešte explicitne nespomína problém propagandy a dezinformácií. Ministerstvo obrany však v kapitole o Strategickej komunikácii priznáva, že *„vo svete, ktorému dominujú médiá, musí byť Ministerstvo obrany schopné rýchlo, dôveryhodne, efektívne a konzistentne komunikovať s kľúčovými vnútornými, vonkajšími, domácimi aj zahraničnými cieľovými skupinami. ... Ministerstvo obrany v rámci finančných a kapacitných možností aktívne spolupracuje s nevládnymi organizáciami, expertnými skupinami a civilnými akademickými inštitúciami.”* (Vláda Českej republiky, 2017)

Na základe zadania predsedu vlády, Bohuslava Sobotku, ministerstvo vnútra pripravilo komplexný **Audit národnej bezpečnosti** Českej republiky. Riadiaci výbor začal svoju činnosť 23.3.2016, dvanásť zástupcov užšej bezpečnostnej komunity dohliadalo na prácu jednotlivých pracovných tímov Auditu a hodnotilo ju. Výstupom Auditu je správa, ktorá identifikuje slabé miesta v bezpečnostných oblastiach a v celom systéme. Jej cieľom bolo zistiť, ako je ČR pripravená čeliť súčasným závažným bezpečnostným hrozbám a aká by bola odolnosť ČR pri priamej konfrontácii s nebezpečenstvom. (Nováková, 2016) Kapitola o Hybridných hrozbách žiada *„vytvorenie platformy, ktorá bude zdieľať a vyhodnocovať informácie o bezpečnostných incidentoch, u ktorých panuje podozrenie, že môžu byť súčasťou hybridnej kampane. Tieto útoky sa môžu odohrávať v celej rade oblastí – ekonomickej, kybernetickej, mediálnej, spravodajskej, v oblasti ovplyvňovania verejnej mienky, ovplyvňovania rozhodovacích procesov v štáte a podobne”*. V kapitole o Pôsobení

cudzej mocnosti dal Audit za úlohu Ministerstvu vnútra vytvoriť pracovisko CTHH, ktoré sa bude venovať detekcii škodlivého vplyvu cudzích mocností. Dané pracovisko v spolupráci so spravodajskými službami a NBÚ pripraví systém školenia pre vybraných štátnych úradníkov, ktorí sú predmetom ovplyvňovania zo strany cudzích mocností. (vlada.cz; 2016)

Na základe Auditu bezpečnosti vznikol 1.1.2017 na ministerstve vnútra ČR nový útvar s názvom **Centrum proti terorizmu a hybridným hrozbám**. Momentálne pre neho pracuje 15 ľudí, má analytickú a komunikačnú úlohu a jeho náplňou je monitorovať potenciálne hrozby pre vnútornú bezpečnosť štátu. (ihned.cz, 2017) Paleta týchto ohrození je široká, môže sa jednať o terorizmus, útok na mäkké ciele, bezpečnostné aspekty migrácie, extrémizmus, narušovanie verejného poriadku, trestná činnosť, ale zároveň aj dezinformačné kampane so vzťahom k vnútornej bezpečnosti štátu. Centrum monitoruje problémy, ale môže prichádzať aj s legislatívnymi návrhmi ich riešení. Počas nasledujúceho roka by mali aj ďalšie ministerstvá zriadiť menšie skupiny, ktoré by kooperovali s týmto centrom. Najviditeľnejšou aktivitou centra smerom von sa zatiaľ stalo zriadenie twitterového účtu, kde zverejňuje napríklad informačné letáky o možných teroristických cieľoch. Okrem toho účet slúži aj ako miesto, kde analytici môžu vydať upozornenie, že ľudia na Facebooku zdieľajú nejakú poplašnú správu. (Šnidl b, 2017)

V novembri 2014 vznikla iniciatíva **Hate Free Culture**, ako súčasť Kampne proti rasizmu a násilí z nenávisti, ktorá je projektom Agentury pre sociálne začleňovanie pri Úrade vlády Českej republiky. Hate Free prináša informácie, poskytuje priestor príbehom obetiam násillia z nenávisti, ale aj jeho páchatelom. Dôležitou súčasťou je vyvracanie fám, mýtov a nenávistných predsudkov voči rôznym skupinám obyvateľov. (hatefree.cz; 2017)

Zastúpenie Európskej Komisie v Českej republike má kvalitne spracované webové stránky. Okrem toho, že sa priamo na svojej stránke v rubrike Euromýty venuje ich vyvracaniu, založila tiež rubriku Na pravou míru, kde sleduje a poskytuje fakty k mylným informáciám alebo dezinformáciám šíriacim sa v spoločnosti cez média alebo iným spôsobom. Posledný článok je z apríla 2017. (napraboumiru; 2017)

4.2 Občianska spoločnosť

Na úrovni občianskej spoločnosti je veľmi zložitý podchytiť všetky aktivity rôznych vrstiev spoločnosti. Za najväčších tvorcov verejnej mienky sa často považujú médiá a politici. Pri skúmaní verejnej mienky nás však zaujíma predovšetkým súčasnosť stavu daného spoločenstva. Z toho je zrejmé, že verejnú mienku vo svojej najvšeobecnejšej rovine formuje jej minulosť i súčasnosť spoločenstva, ktoré je predmetom tejto verejnej mienky. (Ilowiecky, Žantovský, 2008) Občianska spoločnosť je jednoznačne najväčšou časťou spoločnosti, a teda jej stav a aktivity do veľkej miery ovplyvňujú stav verejnej mienky. Na Slovensku aj v Českej republike funguje niekoľko desiatok nevládných organizácií, neziskových organizácií, think-tankov a občianskych aktivistov. Každý, kto sa snaží o osvetu problému dezinformácií na verejnosti je cenný pre túto spoločnosť.

4.2.1 Slovenská republika

Nadácia Otvorenej Spoločnosti je slovenskou súčasťou skupiny Open Society Foundation. Z viacerých programových platforiem nadácie vznikli samostatné a finančne nezávislé mimovládne organizácie. Dnes sa najviac venujú programu Kritické myslenie a participácia, pod ktorým vznikajú rôzne kvalitné projekty venujúce sa vzdelávaniu spoločnosti. V rámci boja proti dezinformáciám tam môžeme zaradiť projekt Dáta menia žurnalistiku a Proti nenávisti online. (osf.sk; 2017)

Slovak Foreign Policy Association bola založená v auguste 1993 ako otvorené neustranické diskusné fórum o medzinárodných otázkach a zahraničnej politike Slovenskej republiky. Má vlastný výskum, ale podieľa aj na rôznych podujatiach a realizuje mnohé projekty. Najviac viditeľným pre širokú verejnosť je už niekoľko rokov debatné fórum Café Európa, kde sa debatuje na súčasné politické a spoločenské témy. Niekoľkokrát bola témou sloboda médií alebo ich zodpovednosť za šírenie dezinformácií na Internete. Ďalšími projektmi boli štúdie Informačná vojna na Internete, kde spolu s ďalšími európskymi štátmi sledovali online médiá a hľadali spoločné znaky a kľúčové ciele aktuálne pro-kremel'skej propagandy v daných krajinách, a Ruská informačná vojna ohľadom ukrajinskej krízy a jej dopady na Vyšehradskú štvorku. (sfpa.sk; 2017)

The GLOBSEC Policy Institute je politicky orientovaný think-tank, ktorý sa zaoberá zahraničnou politikou. Jeho práca stojí na štyroch základných pilieroch Obrany a bezpečnosti, Budúcnosti Európy, Európskeho susedstva a Energie. Venujú sa však aj multidisciplinárnej Strategickej komunikácii. V uvedenej oblasti toho podniká naozaj veľa a nie je možné všetko zachytiť, pretože na mnohých projektoch spolupracuje s inými organizáciami ako napríklad maďarský Political Capital Institut a český think-tank Evropské Hodnoty. Inštitút usporadúva už každoročne veľkú konferenciu GLOBSEC Forum Bratislava, ale okrem toho sa podieľa pri organizovaní desiatok menších konferencií a projektov ročne. Príkladom je konferencia z jesene 2016 v Belehrade s názvom Propaganda a Strategická komunikácia: Skúsenosti EÚ a krajín Vyšehradskej štvorky. (cepolicy.org; 2017)

Webová stránka **Konšpiratori.sk** a jej zakladateľ učiteľ a občiansky aktivista Juraj Smatana sú dnes témou číslo jedna. Juraj Smatana pred dvomi rokmi založil portál, na ktorom pomocou hodnotenia odborníkov, vytvoril zoznam stránok, ktoré šíria podozrivý obsah, klamstvá, dezinformácie a polopravdy. Nejedná sa len o stránky v prospech ruskej propagandy, ale aj dezinformácií všetkých typov ako napríklad vedeckých, medicínskych, environmentálnych a podobne. Cieľom tohto zoznamu je pomôcť firmám, ktoré inzerujú na Internete, zvoliť si kam pôjdu ich peniaze a správať sa spoločensky zodpovedne. Stránka, ako taká, tak predstavuje najväčší zoznam dezinformačných webov pôsobiacich predovšetkým na Slovensku, Českej republike, ale aj blízko zahraničí. Juraj Smatana je dnes na Slovensku považovaný za odborníka v odhaľovaní dezinformačných „alternatívnych“ médií a často je pozývaný na rôzne konferencie, do televíznych aj verejných diskusií. (konspiratori.sk; 2017)

Server **Demagóg.sk** vznikol ako dobrovoľnícka a nezávislá iniciatíva Mateja Hrušku a Ondreja Luntera, študentov Masarykovej univerzity v Brne, a bol oficiálne spustený 3. marca 2010. Cieľom tejto stránky je upozorňovať na manipuláciu s faktami zo strany politikov. Autori sledujú všetky slovenské politické diskusie a overujú pravdivosť faktov, ktoré v nich odznievajú. V istom zmysle pomáhajú doplniť chýbajúcu prácu moderátorov. V roku 2017 sa tento tím rozhodol začať spolupracovať so strednými školami, kde chce poukázať na potrebu kritického myslenia, zdravej miery skepticizmu a argumentácie pravdivými a overiteľnými faktami. (demagog.sk; 2017)

Antipropaganda.sk je odpoveďou na informačnú vojnu, ktorá už vyše roka v plnom rozsahu prebieha v slovenskom mediálnom priestore. Tento server založil **Slovenský inštitút pre bezpečnostnú politiku**, ktorý si dal za úlohu odkrývať umelo vytvorenú sieť klamstiev a poloprávd, ktoré si často protirečia a sú v rozpore so záujmami Slovenska. Venuje sa celkovému boju s dezinformáciami a propagandou na Slovensku, ale aj vo svete, a poukazuje na najnovšie trendy v boji proti nim. (antipropaganda.sk; 2017)

Webová stránka **Lovcišarlatánov.sk** a facebookovská stránka **Lovci Šarlatánov** vznikla spontánne pred štyrmi rokmi (2013) na podnet **Maroša Rudnaya** a jeho spolužiakov na vysokej škole. Dnes funguje ako blog, kde autori, lekári, zdieľajú rozsiahle články s vysvetleniami a odkazmi na dôkazy, ktoré vyvracajú medicínske nezmysly šírené v spoločnosti a na Internete. Je to voľnočasová aktivita a nemá žiadnu formálnu štruktúru ani režim. Rudnay za svoj najväčší úspech považuje, že sa im už v rámci medicíny podarilo spracovať dosť veľké množstvo hoaxov, v tom prípade ich netreba v budúcnosti znovu vysvetľovať, ale ako argument postačí jediný odkaz na článok poskytujúci všetky informácie. Na otázku, aké vidí na Slovensku najväčšie prekážky v boji s dezinformáciami, odpovedal: „Najväčšie prekážky v tomto boji sú v hlavách ľudí - myslel som si, že je to problém Slovenska, ale keďže pojem "post-truth" a "post-factual" sa objavuje už aj inde, v oveľa vyspelejších krajinách, tak si to už nemyslím. Pokiaľ ľudia budú chcieť veriť nezmyslom, tak tento problém zostane nevyriešený. Na Slovensku, so školstvom zaseknutým niekde v 19. storočí, samozrejme, pribúda problém mediálnej výchovy, výchovy ku kritickému mysleniu atď. Podobne je to s pohľadom štátnych inštitúcií, ktoré stále plne nereflektujú existenciu virtuálneho priestoru.” (lovcisarlatanov.sk; 2017; rozhovor s Marošom Rudnayom; 2017)

Jedna z prvých slovenských stránok na overovanie faktov je pravdepodobne **Pouzimerozum.sk**, ktorá vznikla v roku 2010. Zo začiatku mala byť odpoveďou na množiace sa stránky plné konšpirácií, pavedeckých a iných dezinformačných vedeckých faktov. Dnes sa viac zaoberá popularizáciou kritického myslenia, vedeckého prístupu, evolučnej psychológie, biológie, informatiky, kognitívnej vedy a podobne. (pouzimerozum.sk; 2017)

Zaujímavou osobnosťou je aj **Ján Levoslav Benčík**, ktorý až na dôchodku začal publikovať na blogu Denníka N. Detailne odhaľuje správanie a názory konšpirátorov, Slovákov a zároveň proruských žoldnierov na Ukrajine, fašistov a iných extrémistov v online prostredí. Popularita jeho blogu z mesiaca na mesiac rastie. (Sudor, 2016) Je nositeľom ocenenia Biela vrana, ktoré každoročne udeľuje Aliancia Fair-play a VIA IURIS. (bielavrana.sk, 2016) Za jeho činnosť mu v roku 2016 vyjadril uznanie aj prezident SR Andrej Kiska. (prezident.sk, 2016)

Nu Spirit klub v Bratislave tiež priniesol 27.5.2015 v rámci svojej talk show **Havranovo** diskusiu so šéfredaktorom alternatívneho média Tiborom Rostasom a zakladateľom portálu Konšpiratori.sk Jurajom Smatanom. Títo dvaja páni diskutovali o problematike rozdielného videnia sveta mainstreamových a alternatívnych médií. Záznam je zverejnený na Youtube.com. (nuspirt.sk; 2015)

4.2.2 Česká republika

Pravdepodobne najviditeľnejším a najaktívnejším aktérom v českej spoločnosti je **think-tank Evropské hodnoty**. Pred čosi viac ako dva rokmi založil strategický program Kremlin Watch, ktorý má za cieľ odkrývať a čeliť dezinformačným a vplyvovým operáciám Ruskej federácie a jej spoluhráčov. Tento program je pravdepodobne jediným centrom v Českej republike, ktoré sa problematikou dezinformácií v spoločnosti zaoberá na dennej báze. Okrem desiatok publikácií o nebezpečnosti propagandy a dezinformácií a výučbových materiáloch, think-tank v rámci svojho vzdelávacieho programu usporadúva debaty a diskusie na stredných školách, kde sa snaží poukázať na problém falošných správ na internete a ukázať študentom ako sa im brániť. Veľkým krokom Evropských hodnot je zorganizovanie medzinárodnej konferencie StratCom Summit, ktorá sa uskutočnila 20.-22.10.2016 v spolupráci s oddelením NATO Strategic Communications Centre of Excellence. V Prahe sa zišlo okolo 200 vládnych účastníkov, novinárov a expertov na dezinformácie z celého sveta. Summit mal veľký úspech a odborníci sa zhodli na akútnej potrebe daný problém riešiť a analyzovať nie len na vládnych, ale európskej a medzinárodnej úrovni, úrovni členských krajín NATO. Pre aktuálnosť uvedeného problému sa Evropské hodnoty zaviazali organizovať tento Summit na pol ročnej báze. Najbližší StratCom sa uskutoční 15.-19.5.2017 a hlavným programom bude ruská

dezinformačná agresia, rastúci extrémizmus v Európe a teroristická hrozba tzv. Islamského štátu. (evropskehodnoty.cz; 2017)

Ďalším think-tankom zaoberajúcim sa predovšetkým ruskou hybridnou resp. informačnou vojnou je **Prague Security Studies Institute**. V roku 2015 založil Iniciatívu pre zvýšenie povedomia o pro-ruských dezinformáciách, pod ktorou zorganizoval už niekoľko menších konferencií pre odborníkov aj verejnosť. (pssi.cz; 2017)

V roku 2016 vznikol projekt študentov Masarykovej univerzity v Brne **Zvol si info**. Študenti sa tu na základe stretávania s ďalšími študentmi vysokých, či stredných škôl snažia zvýšiť povedomie o dôležitosti mediálnej gramotnosti v Českej republike, keďže jej na školách nie je venovaná dostatočná pozornosť. Zvol si info má svoju webovú stránku a aj aktívny ekvivalent na Facebooku, kde sa snažia informovať o svojej práci ako aj nových trendoch na internete. Ich vzdelávacie materiály, ako napríklad mediálna príručka Surfařův průvodce po internetu a pod., sú verejne dostupné na ich stránke. (zvolsiinfo.cz; 2017)

Pôvodom ukrajinská stránka **Stopfake.org** má aj svoju českú jazykovú verziu, ktorá je realizovaná v spolupráci s Asociáciou pro mezinárodní otázky (AMO). Ukrajinská verzia bola spustená v marci 2014 ako reakcia na dezinformácie šírené o anexii Krymu. Cieľom českej verzie je napomáhať pri overovaní faktov (factcheckingu) a vyvracať dezinformácie o Ukrajine v médiách. V budúcnosti by sa stránka mala stať platformou pre analýzy o pro-kremľskej propagande. (stopfake.org/cz, zpravy.idnes.cz; 2016)

Publicistický web **Manipulátoři.cz** sa venuje oblasti politického marketingu, public relations a komunikačných stratégií s presahom do ďalších spoločenských vied. Cieľom je vytvoriť otvorenú neideologickú platformu pre relevantnú a faktickú diskusiu. To sa mu darí aj vďaka rubrike Hoax, kde sa dlhodobo a intenzívne venuje vyvracaniu faktických nepresností a klamstiev v českom internetovom prostredí. (manipulatori.cz b; 2017)

Server **Demagóg.cz** vznikol ako dobrovoľnícka a nezávislá iniciatíva Mateja Hrušku a Ondreja Luntera, študentov Masarykovej univerzity v Brne, a bol oficiálne spustený 3.3. 2010. Cieľom tejto stránky je upozorňovať na manipuláciu s faktami zo strany politikov.

V istom zmysle pomáhajú doplniť chýbajúcu prácu moderátorov. Tento tím pracuje rovnako na Slovensku ako Demagóg.sk, kde sleduje slovenskú politiku. V roku 2017 sa Demagóg rozhodol začať spolupracovať so strednými školami, kde chce poukázať na potrebu kritického myslenia, zdravej miery skepticizmu a argumentácie pravdivými a overiteľnými faktami. (demagog.cz; 2017)

Projekt organizácie Človek v tísni, **Faktus.cz** sa skladá z tímu dobrovoľníkov, ktorí spoločne sledujú verejnú komunikáciu a stratégie politického marketingu. V roku 2015 sa tak pridali k podobným webom ako Manipulatori.cz a Demagog.cz, ktoré sa snažia overovať fakty kolujúce v spoločnosti, či internete. (faktus.cz; 2017)

Už 17 rokov existuje server **Hoax.cz**, ktorý sa venuje priamo poslianiu, ktorý má v názve. Odhaľuje a zverejňuje hoaxy v ich pôvodnom význame ako varovania pred vírusmi a útokmi na počítač, falošné prosby o pomoc, petície a výzvy, pyramídové hry, či reťazové správy, ktoré sa šíria predovšetkým e-mailom. (hoax.cz; 2017)

Veľmi zaujímavý projekt resp. divadelné predstavenie s názvom Putin lyžuje prinieslo **Divadlo Líšeň**. Cieľom je hovoriť o ruskej propagande a jej vplyve na médiá v krajinách V4. Deje sa tak prostredníctvom predstavenia a následnej diskusie s odborníkmi na médiá a súčasné Rusko. Týmto mal projekt v roku 2016 povzbudiť kritické myslenie svojim predstavením v Prahe, Brne, Poľsku a na Slovensku. (divadlolisen.cz; 2016)

Na konci roku 2016 sa v Eurocentre Praha pod hlavičkou **Euroskop.cz** uskutočnil seminár na tému nepriateľskej propagandy a ohrozenia Českej republiky dezinformačnými aktivitami. Pozvanie prijali Jakub Kalenský z East StratCom, Michael Romancov z Fakulty sociálnych vied Karlovej univerzity a Jakub Janda z thin-tanku Evropské hodnoty. (Chlebunová, 2016)

Na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity sa v 18.2.2017 uskutočnila konferencia **New Media Inspiration** a práve tento ročník, ktorý niesol názov Život po Facebooku - Jak virtuální mění skutečné sa venoval otázke akým spôsobom vstupuje internet a sociálne siete do každodenného života. (tuesday.cz; 2017)

Inštitút pre európsku politiku **EUROPEUM** sa zameriava na európsku integráciu a súdržnosť. Aj na základe tohto mandátu je hlavným organizátorom debatného fóra Café Evropa, formátu, ktorý je realizovaný aj na Slovensku. Hlavným iniciátorom je, pochopiteľne, Zastúpenie Európskej komisie v ČR. V rámci projektu Café Evropa sa 22.3.2017 uskutočnila verejná debata Doba postfaktická – pokrivené vnímanie pravdy?, ktorá mala veľmi pozitívnu odozvu u publika. (europeum.org; 2017)

Inštitút komunikačných štúdií a žurnalistiky na Fakulte sociálnych vied Karlovej univerzity pravidelne organizuje diskusie **Rozpravy o českých médiích**, kde sa venuje všeobecným témam týkajúcich sa mediálnej scény a žurnalistiky v ČR. Dňa 23.2.2017 sa téme Boj s Dezinformacemi venovali a pozvanie do debaty prijali mediálny teoretik Jan Jiráček, šéfredaktor webu Manipulátoři.cz Petr Nutil, novinár Ondřej Kundra, senátor Ivo Valenta a vedúci Centra pre terorizmus a hybridné hrozby Benedikt Vangeli. (mediaguru.cz; 2017)

Dňa 3.3.2017 sa aj v panelovej diskusii organizovanej v **Městské knihovně v Praze** zúčastnili komunikačný odborník Karel Křivan, šéfredaktor webu Hlídací pes Robert Břešťan, PR odborník a publicista Zdeněk Strnad, analytik projektu Kremlin Watch Roman Máca, šéfredaktor Manipulátoři.cz Petr Nutil a novinár webu Parlamentní listy Petr Žantovský. Otázkou bolo, čo všetko môžu reálne ovplyvniť falošné správy? Ako vznikajú a prečo sa šíria? Aká je situácia alternatívnych médií v Českej republike? (mediahub.cz a; 2017)

Za zmienku stojí aj organizácia **Transitions (TOL)**, ktorá už 17 rokov vzdeláva novinárov v Strednej a Východnej Európe. Počas svojej existencie prešlo jej vzdelávacími kurzami po celom svete viac ako 6 000 novinárov. Jej pobočka sídli aj v Prahe a pravidelne organizuje online kurzy a workshopy pre mladých žurnalistov, ktoré sa sústreďujú na nástroje a taktiky pre identifikáciu falošných správ a propagandy. (tol.org; 2017)

4.3 Média

4.3.1 Slovenská republika

Rozhlas

V rámci informácií dostupných na webových stránkach slovenských rádii, sa dozvedáme, že o problematike hoaxov a dezinformácií sa začalo hovoriť až v posledných mesiacoch. Z niekoľkých desiatok staníc sa tomu viditeľne venovalo len Rádio Slovensko, ktoré patrí pod verejnoprávne médium Rozhlas a Televízia Slovenska.

Rádio Slovensko prinieslo 1.12.2016 tému dezinformácií v relácii K veci: Dezinformácie a propaganda - ako menia našu spoločnosť? V tejto tematike pokračovali aj 27.1.2017 s reláciou K veci: Hoaxy, poplašné nepravdivé správy, denne zaplavujú internet. Ako ich odlíšiť od pravdivých informácií a ako sa voči nim brániť? (slovensko.sk; 2017)

Televízia

Televízna stanica **Dvojka**, ktorá patrí pod už spomínaný Rozhlas a Televíziu Slovenska, priniesla 21.2.2017 diskusnú reláciu, ktorá rozvírila spoločenskú diskusiu o alternatívnych médiách, Večera s Havranom, kde odborníci diskutovali o probléme dezinformovania a zavádzania zo strany alternatívnych médií.(rtvs.sk; 2017)

Televízia Markíza priniesla 28.4.2016 v relácii Reflex krátku reportáž o problematike šírenia dezinformácií po sociálnych sieťach na Slovensku, ale ďalšie relácie, v ktorých by sa venovali tejto téme sa už pri vyhľadávaní nenašli. (markiza.sk; 2017)

Televízia TA3 odvysielala v relácii Pozrime sa na to... tému Internet a falošné správy. V tomto programe, 28.11.2016, hovorili štyria analytici o bezpečnostnej situácii a informačných bublinách, v ktorých žijeme na sociálnych sieťach. (ta3.sk; 2017)

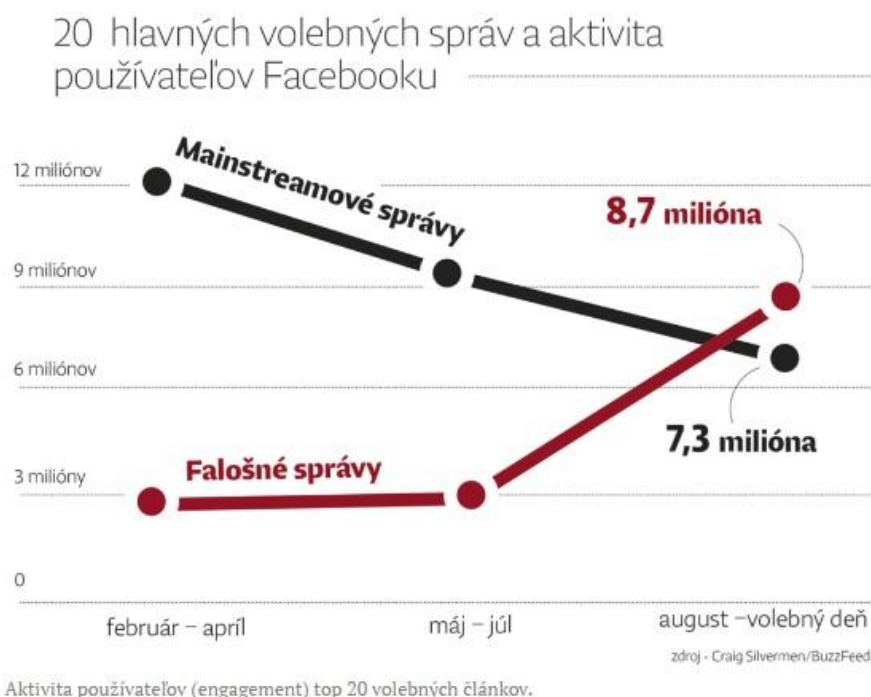
Internetové a tlačené média

Mnoho slovenských periodík síce nevedie žiadnu organizovanú činnosť voči dezinformáciám, na ich stránkach je však možné nájsť niekoľko desiatok článkov

o vyvracaní klamstiev alebo poukazovaní, že falošné správy sú problémom spoločnosti alebo, aký je rozdiel medzi „mainstreamovými“ a „alternatívnymi“ médiami. Tiež sa venujú slovenským štátnym predstaviteľom, ktorí sa o tejto téme vyjadrujú doma alebo v zahraničí.

Najviditeľnejšiu a zatiaľ najintenzívnejšiu snahu doteraz vyvíjal **Denník N**, ktorý už od svojho založenia začiatkom roku 2015 prinášal pravidelné spravodajstvo o šírení ruskej propagandy, o miznutí pravdy na Internete v spojení s anexiou Krymu v roku 2014. Správy popisujúce problematiku, ktorá má široký dosah na našu spoločnosť, začali eskalovať v roku 2016. Veľkú zásluhu na tom majú Americké prezidentské voľby a zvýšený počet zdieľania falošných správ na sociálnych sieťach počas ich kampane, ktorej analýzu priniesol portál BuzzFeed. Po zverejnení výsledkov volieb si mnohé tradičné média museli uvedomiť ich slabosť a bezmocnosť v tomto boji. (Tóda; 2016)

Obrázok 2.: 20 hlavných volebných správ a aktivita používateľov Facebooku v roku 2016

Zdroj: Denník N, 2016

V októbri 2016 založil **Denník N** blog s názvom Dezinformácie Hoaxy Propaganda a zároveň fanúšikovskú stránku na Facebooku s rovnakým názvom, kde prináša konkrétny obsah a denne vyvracia niekoľko klamstiev, ktoré sa šíria na internete a to nielen na

Slovensku. (dennikn.sk; 2017) Spomínaný blog funguje v spolupráci s aktivitami Juraja Smatanu a GLOBSEC Policy Institute. Ešte dôležitejším krokom, ktorý spravil Denník N, je vydanie magazínu Klamstvá a konšpirácie v marci 2017. Ten obsahuje články o novodobých hoaxoch, hybridnej vojne, dezinformáciách a propagande. Jeho najpodstatnejšou časťou je príručka pre školy: Ako sa vyznať v správach na internete, ktorá má 31 strán. Samotný magazín vznikol v spolupráci s českou redakciou týždenníka **Respekt** a jeho špeciálom Dezinformace. Denník N od začiatku plánoval 3000 výtlačkov magazínu s príručkou distribuovať na čo najviac stredných škôl na Slovensku. Na jeho vydanie vyhlásil verejnú zbierku, kde pre splnenie svojho cieľa potreboval získať 2550 eur. (mediawatch.dog a, 2017) Po skončení zbierky sa mu podarilo vyzbierať okolo 30 000 eur. (Šnidl c, 2017) Takáto závratná suma je dôkazom, že verejnosť si tento problém v spoločnosti uvedomuje a vidí zmysel v mediálnej výchove mládeže.

Denník SME sa v polovici februára rozhodol založiť sekciu Lovíme Hoaxy. Na internet tak denne prispieva vyvracaním klamstiev a zavádzajúcich správ, v tlačenej verzii je to týždenný súhrn. Ako dodáva zástupca šéfredaktorky Tomáš Prokopčák: „Zároveň sme odštartovali aj niekoľko systematických spoluprác s partnermi zo slovenského aj medzinárodného mimovládneho prostredia. Spolupracujeme jednak s mimovládny sektorom, zároveň sa rozprávame o spolupráci aj so zahraničnými médiami, firmami a organizáciami. Na hoaxy nás tiež upozorňujú čitatelia.“ Redakcia zatiaľ nemá vyčlenený tím pre túto sekciu, ale má svojho zodpovedného editora. Prokopčák tvrdí, že tento fenomén dezinformácií sa na Slovensku začal intenzívnejšie objavovať po parlamentných voľbách v marci 2016. Pri otázke, ako si predstavuje zlepšenie boja proti dezinformáciám na Slovensku odpovedal: „Kľúčovou otázkou je, ako dostať takýto servisný obsah (dôkazy, že tento či tamten text je hoax a prečo ním je) k ohrozeným skupinám. Teda ľuďom, ktorí už v podobné nezmysly veria alebo by sa v budúcnosti mohli stať obeťou takýchto falošných správ. Budeme sa snažiť nájsť spôsob, ako k nim informácie doručiť a to by bolo najdôležitejším zlepšením. Samozrejme, je tu aj otázka výchovy, vzdelávania na školách či politikov, ktorí by sa mali zamyslieť nad tým, aké a prečo informácie šíria. A, napokon, v samotnej snahe vyvracať hoaxy a rozkrývať siete ľudí, ktorí či už za peniaze alebo dobrovoľne takéto nezmysly šíria – vo všetkom tomto je priestor zlepšovať sa.“ (rozhovor s Tomášom Prokopčákom, 2017)

Denník Sme vo svojej sérii diskusií **SME Naživo** usporiadal 26.4.2017 v bratislavskom kníhkupectve Martinus diskusiu s odborníkmi na tému Hoaxy, dezinformácie a svetová politika. Pozvanie diskutovať prijali Alexander Duleba, riaditeľ Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, Tomáš Čížik, riaditeľ centra pre európske a severoatlantické vzťahy a Roman Máca, analytik think-tanku Evropské hodnoty a jeho programu Kremlin Watch.(naživo.sk; 2017)

Pod Denník SME patrí aj **Longforum Fičí**, kde Tomáš Czvitkovics uverejnil kvalitný článok, resp. manuál Naučte sa odhaliť propagandu, falošné správy a konšpirácie v médiách. Pomôže vám tento manuál. (fici.sk; 2016)

Začiatkom februára vznikol zaujímavý projekt Check Your Facts Podcast, ktorý bude na týždennej báze prinášať zaujímavé rozhovory s poprednými novinármi a mediálnymi inovátormi z celej Európy i mimo nej. Tento medzinárodný projekt má na svedomí **Dávid Tvrdoň**, ktorý je dátový novinár a projektový manažér Denníka SME a **Henrik Ståhl**, novinár a produktový vlastník Bonnier News v Štokholme. (mediawatch.dog b; 2017)

Pod hlavičku médií by sme mohli na Slovensku zaradiť aj tzv. alternatívne médium **mediawatch.dog**, ktoré stojí niekde na pomedzí média a občianskeho hnutia. Snaží sa prinášať kvalitné správy a objektívne sa pozrieť na situáciu v slovenských tradičných, ale aj alternatívnych médiách. Majú takisto rubriku Fake News, v ktorej sa sústreďia na organizované vyvracanie klamstiev a zároveň prinášajú pravidelné novinky v boji proti hoaxom a dezinformáciám. (mediawatch.dog; 2017)

4.3.2 Česká republika

Rozhlas

Český rozhlas sa dezinformáciám venoval v približne dvoch stovkách výsledkov vyhľadávania. Či už sa jednalo o poukázanie na problematiku, o vyvracanie klamstiev alebo o vzdelávacie vysielanie. Najintenzívnejšie sa o problematike hovorilo v Rádiožurnále a ČRo Plus. Okrem intenzívnej informačnej činnosti sa Český rozhlas podieľa na organizovaní každoročného medzinárodného festivalu rozhlasovej tvorby **Prix Bohemia Radio**. Tento rok sa konal 20.-23.3.2017 v Olomouci. Festival reflektoval

aktuálny rastúci problém a jeho súčasťou bola panelová diskusia na tému Falošné správy - dezinformácie, klamstvá a propaganda. Odborníci sa na Univerzite Palackého v Olomouci zaoberali dezinformačnými mechanizmami a dopadmi zámerne šírených falošných správ. (rozhlas.cz; 2017)

Televízia

Pri analýze internetovej stránky **České televize** sa nám rovnako ako pri rozhlase ukáže niekoľko desiatok príspevkov. Väčšina príspevkov patrí pod **ČT24** a ich *Události a komentáře*, avšak zmienku o rozoberaní problematiky nájdeme aj pri iných programoch vysielaných niektorou zo staníc České televize. Jedným s dôležitejších príkladov je odvysielaná relácia Týden v politice 12.6.2016 s názvom *Dezinformační kampaně a co s nimi*. (ceskatelevize.cz; 2017)

Internetové a tlačené médiá

Množstvo médií tlačených alebo internetových v Českej republike jednoznačne prevyšuje množstvo na Slovensku. Mnoho denníkov alebo týždenníkov sa venuje téme dezinformácií a propagandy na klasickej žurnalistickej báze. Pravidelne píšú články o tom, čo sa deje na úrovni vlády a občianskej spoločnosti v boj proti propagande, dezinformáciám, prípadne vyvracajú významne falošné správy, ktoré kolujú v spoločnosti. Úloha týchto médií je informatívna a vo svojej podstatne spĺňajú funkciu diseminácie a inokedy hlbšie interpretujú danú problematiku v publicistických analýzach. K takýmto médiám patria v Českej republike napríklad Hospodářské noviny, Lidové noviny, Mladá fronta Dnes, Právo, E15, Reflex, Blesk, aktualne.cz, tyden.cz, mediaguru.cz a pod. Tieto síce píšú o problematike dezinformácií, avšak podľa analýzy výsledkov nespĺňajú kritérium organizovaného boja proti hoaxom v spoločnosti alebo iniciatívy vzdelávať verejnosť o tejto problematike.

Snahu, ktorú môžeme považovať za viditeľný a otvorený boj proti dezinformáciám v spoločnosti, vyvinul z tlačených médií týždenník **Respek**. Ten 22.3.2017 vydal viac ako stostranový magazín s názvom Dezinformace. Časopis, ktorý obsahuje 27 článkov, je plný reportáží, analýz a kvalitných článkov poukazujúcich na psychologické aspekty prijímania falošných správ a konšpirácií verejnosťou. Autori píšú o stave alternatívnych médií, propagande iných mocností, otvorene pomenovávajú hrozbu ruskej propagandy šíriacej sa cez známe české internetové portály a pod. Presne 3 články boli prepožičané slovenskej

verzii podobného projektu a to príručke Klamstvá a konšpirácie od Denníka N. Spôsobu, ako identifikovať falošné správy od reality, sa, na rozdiel od Denníka N, venuje len jeden článok. Zaujímavosťou však je, že podľa vyhľadávania na ich webových stránkach, týždenník Respekt priniesol prvú správu otvorene pomenovávajúcu problém dezinformácií len v júni 2016 a dnes už má za sebou niekoľko kvalitných publicistických článkov o dezinformáciách z domova i zo zahraničia. Aj to môže byť dôkazom o zvyšujúcej sa nebezpečnosti daného fenoménu. (respekt.cz; 2017)

Webová publikačná platforma Ústavu nezávislej žurnalistiky **Hlidacipes.org** nie je typickým médiom bojujúcim priamo proti dezinformáciám a propagande, ale môžeme ho zaradiť do alternatívnych médií, ktoré sa dlhodobo snažia pozdvihnúť kvalitu a nestrannosť žurnalistiky v Českej republike. Aj tento prístup môžeme označiť za istý boj proti šíreniu dezinformácií. Platforma nekopíruje denné spravodajstvo a všeobecne známe informácie. Venuje sa témam, ktoré sú kľúčové pre rozvoj slobodnej a demokratickej spoločnosti a za úlohu si kladie poukazovať na nemorálne, či nezákonné jednanie v spoločnosti pomocou investigatívnej žurnalistiky. (hlidacipes.org; 2017)

Server **Mediahub.cz** síce v skutočnosti pôsobí ako alternatívne spravodajské a informačné média, ale na svojej stránke, podľa vyhľadávania, priniesol aj niekoľko článkov od zakladateľa stránky **Manipulátoři.cz** Petra Nutila. Autor sa v nich venoval priamo vysvetľovaniu ako rozpoznať podozrivé zdroje na Internete alebo ako si overovať informácie online. (mediahub.cz b; 2017)

Záver

Cieľom tejto práce bolo zistiť, aké aktivity vyvíja Európska únia a vybrané členské štáty proti novodobému fenoménu, dezinformačným kampaniach a falošným správam šíriacim sa predovšetkým na sociálnych sieťach a internete. V prípade členských krajín sme tak učinili na základe komparatívnej analýzy troch vybraných aspektov, pri ktorých sme zistili, že áno, na úrovni členských štátov sa v posledných mesiacoch začala vyvíjať intenzívna činnosť v boji s fenoménom dezinformácií a klamstiev a následného manipulovania s názorom verejnosti. Keď sa zameriame na komparatívnu analýzu tejto práce, prichádzame na to, že je ťažké určiť jednoznačného víťaza v boji proti dezinformáciám. Je to však v poriadku, o to nám ani nešlo. Na základe našej analýzy sme sa snažili nájsť silné a zároveň slabé stránky štátov v tomto boji. Obe krajiny, tak Česká republika ako aj Slovensko, majú veľmi podobné mediálne štruktúry a občianske spoločnosti, ktoré spolu môžu spolupracovať aj kvôli absencii jazykových bariér.

Vlády Českej republiky a Slovenska však na úrovni boja proti dezinformáciám a propagande nevyvíjajú podobnú snahu. Zatiaľ čo, česká informačná služba v správe svojej kontrarozviedky detailne popisuje informačné a hybridné hrozby a ich funkcie a prejavy v českej spoločnosti, Slovenská informačná služba ju takmer nespomína. Slovenskej republike, na rozdiel od Česka, chýba aktualizovaná Bezpečnostná a Obranná stratégia. Ministerstvo vnútra SR konečne otvorene priznalo hrozbu hydrinej vojny a zaviazalo sa posilniť svoje ministerstvo o niekoľko policajtov, ktorí sa budú snažiť túto hrozbu identifikovať. To sa však nedá porovnávať s intenzívnou obrannou snahou Českej republiky, ktorá je o niekoľko krokov pred Slovenskom. Nielen, že v posledných rokoch aktívne prehodnocuje všetky druhy hrozieb pre českú spoločnosť vo svojich stratégiách, ale v roku 2016 vykonala Audit národnej bezpečnosti a na jeho základe zostavila tím, ktorý sa už aktívne zaoberá hybridnými hrozbami, terorizmom a dezinformáciami. Veľkým pozitívom je, že toto centrum je zložené z odborníkov na dané problematiky, nie preškolených policajných príslušníkov.

Pri analýze občianskych spoločností zistíme, že čím ďalej tým viac sa dostáva problém dezinformácií, falošných správ na sociálnych sieťach a alternatívnych médií do povedomia

spoločnosti oboch krajín. Na Slovensku sa tomu v menšej miere venujú tri neziskové organizácie a odhaľovaniu hoaxov a klamstiev na internete sa venuje niekoľko web stránok, práca poukazuje na štyri. Najviditeľnejšou aktivitou občianskej spoločnosti na Slovensku je stránka Konšpirátori.sk. Tento slovenský projekt prakticky predbehol zahraničné tým, že označuje stránky so zavádzajúcim obsahom nielen v slovenskom internetovom priestore, ale aj v Česku a na medzinárodnej úrovni. Projekt spája spoločenský problém na internete s biznisom, na ktorom prakticky stoja naše ekonomiky, a pomáha im k zlepšovaniu ich Corporate Social Responsibility – spoločenskej zodpovednosti firiem. Oproti Slovensku, Česká republika vedie intenzívny boj aj na úrovni občianskej spoločnosti. Najviditeľnejšiu zásluhu má na tom think-tank Evropské hodnoty, ktorý už viac ako dva roky poukazuje na problém dezinformačných kampaní vedených v Českej republike. Študentská iniciatíva Zvol si info je čím ďalej tým známejšia a svoje aktivity naďalej rozširuje. Množstvo stránok zaoberajúcich sa overovaním faktov je v Česku porovnateľný so Slovenskom, ale oveľa viac viditeľných aktivít sa vyvíja na báze verejných diskusií, ktoré rozoberajú problém sociálnych sietí, dezinformácií a ruskej propagandy. Aj v tomto prípade je pravdepodobne aktívnejšia Česká republika, na druhej strane musíme vziať do úvahy aj dvojnásobný počet jej obyvateľov oproti Slovensku.

Na úrovni Slovenských médií jednoznačne najdôležitejšie a najkomplexnejšie aktivity vyvíja Denník N a Denník SME. Či už sú to blogy, špecializované rubriky alebo praktické príručky, aktivity týchto médií sú na Slovensku neprehliadnuteľné. V Českej republike, ak si odmyslíme intenzívnu informačnú činnosť médií, nenachádzame takúto organizovanú aktivitu zo strany médií. Svetlým bodom je časopis Respekt so svojimi kvalitnými analýzami a reportážami, ktoré zatiaľ priniesol v magazíne Dezinformace. V tomto prípade môžeme pomyselnú výhru pripísať Slovensku. Ale aj táto výhra má určite svoj dôvod, nakoľko je vláda na Slovensku pomerne neaktívna, zodpovednú aktivitu prevzali médiá a chcú pozitívne mobilizovať verejnosť. Koniec koncov, šírenie nepravdivých informácií a rozkvet alternatívnych a zavádzajúcich médií ohrozuje ich činnosť v demokratickej spoločnosti.

Po detailnom skúmaní mnohých internetových stránok Európskej únie a článkov napísaných o činnostiach unijných inštitúcií zisťujeme, že v prípade Európskej únie je ešte na čom pracovať. Aj tu sa však ukazuje rastúci trend posledných mesiacov. V roku 2015 sa o dezinformácie zaujímala len Európska rada a Európska komisia. Na jeseň roku 2016 však

iniciatívu prebral Európsky parlament a v najbližších mesiacoch môžeme pravdepodobne očakávať búrlivú diskusiu na tému ruskej propagandy a klamstiev šírených na sociálnych sieťach. Napriek tomu, musíme zhodnotiť, že vyhľadávanie informácií o boji s dezinformáciami v Európskej únii bol zložitý proces. V prípade, ak sa ťažko hľadá, či Európska únia vyvíja nejakú aktivitu pre boj s dezinformáciami, skromne môžeme tvrdiť, že samotný boj nemôže mať alebo nemá evidentný dopad na širokú verejnosť. Tento problém nie je interný, nie je potrebné držať v tajnosti boj proti verejným informáciám. O tomto probléme je potrebné hovoriť, hovoriť verejne, nahlas a čo najrýchlejšie sa ho snažiť riešiť. Jasným príkladom zanedbávania riešenia problému je nedostatočná podpora East StratCom Task Force. Tím, ktorý za rok a pol svojej činnosti radikálne zvýšil počet vyvrátených klamstiev zo strany ruských informačných trollů, má stále viac a viac práce a nedostatok finančných a kapacitných zdrojov. Problém ruskej dezinformačnej kampane, proti ktorej sa vyslovili bojovať hlavy všetkých členských štátov v roku 2015 tu stále je, ani po dvoch rokoch nie je o nič slabší, napriek tomu, že sa vyvíja snaha proti nemu bojovať.

Istú medzeru na trhu, resp. v organizovanom boji proti falošným správam a dezinformáciám na internete nachádzame práve v tom, na čo v Európskom parlamente nepriamo poukázal Martin Schulz. Tou je spolupráca so sociálnymi sieťami, vyhľadávacími servermi ako Google a pod. Práve tieto internetové komunikačné kanály sú hlavným prostriedkom umožňujúcim problému dezinformácií rásť. Ak je potrebné niekde aktívne začať, tak práve tam. Európska únia má tú moc vyžadovať dodržiavanie pravidiel a legislatívy vo svojom priestore. Nemusí sa nutne jednať o perzekúciu daných spoločností, ale skôr o aktívny dialóg a hľadanie spoločných riešení ako pomôcť verejnosti rozlíšiť, čo je dnes ešte pravda a čo je lož.

Zoznam tabuliek a grafov

Obrázky:

Obrázok 1.: Dôvera v jednotlivé média v EÚ

Obrázok 2.: 20 hlavných volebných správ a aktivita používateľov Facebooku v roku 2016

Tabuľky:

Tabuľka 1.: Vzťah medzi 5 kritériami pre hodnotenie informácií na internete

Grafy:

Graf 1.: Shannon-Weaver komunikačný model

Graf 2.: Model procesu propagandy v spoločensko-historickom kontexte

Graf 3.: Index dôvery v médiá v krajinách EÚ 2016

Zdroje

- Mleziva, E. *Encyklopedie lži, podvádění a klamání s příklady a obrana proti nim*. Praha: Vyšehrad, 2000. ISBN 8070213914.
- Saariluoma, P., & Maksimainen, J. (2012). *Intentional Disinformation and Freedom of Expression*. International Review of Social Sciences and Humanities, 3(2), 9-20.
- Bittman, L. Mezinárodní *dezinformace : černá propaganda, aktivní opatření a tajné akce*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2000. 358 s. ISBN 8020408436.
- Křivohlavý, J. Jak si navzájem lépe porozumíme. Praha: Svoboda, 1988.
- Toman, P. *Teorie a praxe informace*. Vyd. 1, Praha: Oeconomica, 2003. 127 s. ISBN: 8024506327.
- Bogusława Dobek-Ostrowska. *Podstawy komunikowania społecznego*. Wrocław: Astrum, 1999.
- Cejpek, J. *Informace, komunikace a myšlení*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Karolinum, 1998. 179 str. ISBN 8071847674.
- Iłowiecki, M.T., Žantovský, P. *Manipulace v médiích*, Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2008.
- Požár, J. *Informační bezpečnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2005. Str. 22. ISBN 8086898385.
- Le Petit Robert. *Dictionnaire Alphabetique Et Analogique De La Langue Francaise*. Paris: Le Robert , 1989
- Bahna, V. (2015). *Kognitívny a evolučný kontext šírenia konšpiračných teórií*. Slovensky Narodopis, 63(3), 195-206.
- Birchall, C. (2006). *Knowledge goes pop: From conspiracy theory to gossip*. Berg Publishers.
- Tudjman, M., & Mikelic, N. (2003). *Information science: Science about information, misinformation and disinformation*. Proceedings of Informing Science+ Information Technology Education, 1513-1527.
- Manning, M. J., & Romerstein, H. (2004). *Historical dictionary of American propaganda*. Westport, Conn: Greenwood Press.
- Maříková, H., Linhart, J., Petrusek, M., Vodáková, A. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 8071843105.
- Jowett, G. S., & O'donnell, V. (2014). *Propaganda & persuasion*. Sage Publications.

Marlin, R.R.A. (1989). *Propaganda and the Ethics of Persuasion*, International Journal of Moral and Social Studies, Vol. 4, No. 1, 37-72.

Kandřík, M. (2014, 3. september) *Propaganda a informačná vojna II*. Online: <http://www.onwar.eu/2014/09/03/propaganda-a-informacna-vojna-ii/>

Němec, J. (2007). *Urban legends a fámy, jejich vznik a šíření*. Bakalářská diplomová práce. Masarykova Univerzita v Brně.

Allport, G. W., Postman, L. *An Analysis of Rumors*. In The Public Opinion Quarterly. American Association for Public Opinion Research : Oxford University Press, 1946. s. 501-517.

Allcott, H.; Gentzkow, M. (2017). *Social Media and Fake News in the 2016 Election*. Stanford University, New York University, National Bureau of Economic Research.

Hunt, E. (2016). *What is fake news? How to spot it and what you can do to stop it*. The Guardian. ISSN 0261-3077.

Bentzen, N. (2017). *At a Glance: 'Fake news' and the EU's response*. European Parliamentary Research Service.

Waltz, M. (2005). *Alternative and Activist Media*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Šimečka, M. (2017, marec) *Podpaľáči pravdy*. Klamstvá a konšpirácie. Magazín denníka N.

Dubský, J., Urban, L., Murdza, K. *Masová komunikace a veřejné mínění*. Praha: Grada Publishing a.s., 2011

Richard van, d. W., & Schoenbach, K. (2014). *Civic and citizen demands of news media and journalists: What does the audience expect from good journalism?* Journalism and Mass Communication Quarterly, 91(3), 433-451.

John W. C. Johnstone, Edward J. Slawski, and William W. Bowman. *The Professional Values of American Newsmen*. The Public Opinion Quarterly 36 (4, 1972): 522-40.

Valuch, J. *Medzinárodné právo verejné*. EUROKÓDEX, 2012

Online zdroje:

Antipropaganda.sk. (2017). Online: <http://antipropaganda.sk/>

Boffey, D., Rankin, J. (2017, 23. január). *EU escalates its campaign against Russian propaganda*. Online: <https://www.theguardian.com/world/2017/jan/23/eu-escalates-campaign-russian-propaganda>

Bielavrana.sk. (2016). Online: <http://bielavrana.sk/oceneni/2016.html>

BIS. (2016). *Výroční zpráva Bezpečnostní informační služby za rok 2015*. Online: <https://www.bis.cz/vyrocní-zpravy.html>

cepolicy.org. (2017). Online: <http://www.cepolicy.org/>

ceskatelevize.cz. (2017). Online: <http://www.ceskatelevize.cz>

Council. (2016). General Secretariat of the Council. European Council. Online: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9641-2016-INIT/sk/pdf>

Deacon, M. (2016, 9. júl). *In a world of post-truth politics, Andrea Leadsom will make the perfect PM*. The Daily Telegraph. Online: <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/07/09/in-a-world-of-post-truth-politics-andrea-leadsom-will-make-the-p/>

Demagog.sk; (2017). Online: <http://www.demagog.sk/>

Demagog.cz (2017). Online: <http://demagog.cz/>

dennikn.sk. (2017). Online: <https://dennikn.sk/autor/dezinformacie-hoaxy-propaganda/>

Divadlolisen.cz. (2016). Online: <http://divadlolisen.cz/putin-lyzuje-a-beseduje-o-ruske-propagande/>

ec.europa. (2015). *REVEAL and PHEME: Telling fact from fiction on social networks*. European Commission. Digital Single Market. Online: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/reveal-and-pHEME-telling-fact-fiction-social-networks>

EEAS. (2017). *Questions and Answers about the East StratCom Task Force*. Online: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/2116/%20Questions%20and%20Answers%20about%20the%20East%20StratCom%20Task%20Force

EU/CO 15. (2015). General Secretariat of the Council. European Council. Online: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11-2015-INIT/en/pdf>

Eurobarometer. (2016). Media use in the European Union. Standard Eurobarometer 86 Report. November 2016.

europarl a. (2016). Online: [http://www.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?lang=en&reference=2016/2030\(INI\)](http://www.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?lang=en&reference=2016/2030(INI))

europarl b. (2016). Online: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P8-TA-2016-0441&language=SK>

europarl c. (2016). Online:

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=WQ&reference=E-2016-008784&format=XML&language=EN>

europarl d. (2017) Online: <http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/home.html>

Europeum.org. (2017) Online: <http://www.europeum.org/articles/detail/1227/cafe-evropa-doba-postfakticka-pokrivene-vnimani-pravdy>

europeanvalues.net. (2017). *Open Letter of European security experts to Federica Mogherini: Please start taking the Russian disinformation threat seriously*. Online: <http://www.europeanvalues.net/mogherini/>

European Union Institute for Security Studies. (2016). *EU strategic communications with a view to counteracting propaganda*. Directorate-General for external policies. Online: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/578008/EXPO_IDA\(2016\)578008_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/578008/EXPO_IDA(2016)578008_EN.pdf)

Evropskehodnoty.cz. (2017). Online: <http://www.evropskehodnoty.cz/>

Faktus.cz. (2017). Online: <http://faktus.info/o-nas/>

fici.sk. (2016). *Naučte sa odhaliť propagandu, falošné správy a konšpirácie v médiách. Pomôže vám tento manuál*. Online: <https://fici.sme.sk/c/20395357/naucte-sa-odhalit-propagandu-falosne-spravy-a-konspiracie-v-mediach-pomoze-vam-tento-manual.html>

Geist, R. (2017, 19. január). *Nedôverujeme vládám, médiám, firmám, ani mimovládkam*. Online: <https://euractiv.sk/clanky/kultura-a-media/nedoverujeme-vladam-mediam-firmam-ani-mimovladkam/>

Gillman, S. (2017, 31. marec). *Science vs fake news – the fight is on*. Online: https://horizon-magazine.eu/article/science-vs-fake-news-fight_en.html

Gotev, G. (2017, 20. marec) *Think tank slams Mogherini for not taking Russian disinformation seriously*. Online: <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/think-tank-slams-mogherini-for-not-taking-russian-disinformation-seriously/>

Hatefree.cz. (2017). Online: <http://www.hatefree.cz/o-nas/o-hate-free>

hlidacipes.org. (2017). Online: <http://hlidacipes.org/o-nas-2/>

Hoax.cz. (2017). *Co je to hoax*. Online: <http://hoax.cz/hoax/co-je-to-hoax>

Chleburnová, T. (2016). *Jak se bránit propagandě?* Online: <https://www.euroskop.cz/44/28204/clanek/jak-se-branit-propagande/>

ihned.cz. (2017). *Nezakážeme lhání, proti dezinformacím budeme bojovat dostupnými fakty, říká právnička z nového útvaru na vnitra*. Online: <http://domaci.ihned.cz/c1-65574630-nezakazeme-lhani-s-dezinformacemi-budeme-bojovat-poskytnutim-dostupnych-fakt-rika-pravnicka-z-utvaru-proti-hoaxum>

Johns Hopkins University Library, (2017). *Information and Its Counterfeits: Propaganda, Misinformation and Disinformation*. Online: <http://guides.library.jhu.edu/c.php?g=202581&p=1334961>

Konspiratori.sk; (2017). Online: <https://www.konspiratori.sk/>

Köles, P. (2016, 2. december). Toto je slovo roku 2016. Online: <http://antipropaganda.sk/slovo-roka-2016/>

Lovcisarlatanov.sk. (2017). Online: <http://www.lovcisarlatanov.sk/>

Manipulatori.cz a. (2017). *Hoax*. Online: <http://manipulatori.cz/lexikon/hoax/>

Manipulatori.cz b. (2017). Online: <http://manipulatori.cz/o-projektu/>

markiza.sk. (2017). Online: <http://www.markiza.sk/uvod>

Media Intelligent Service. (2016). TRUST IN MEDIA 2016. Online: <https://www.ebu.ch/files/live/sites/ebu/files/Publications/EBU-MIS%20-%20Trust%20in%20Media%202016.pdf>

Mediaguru.cz. (2017) Online: <https://www.mediaguru.cz/2017/03/boj-s-dezinformacemi-je-beh-na-dlouhou-trat/>

Mediahub.cz a. (2017). Online: <http://mediahub.cz/komentare/931348-hoaxy-propaganda-a-falesne-zpravy-novinari-z-hlidaciho-psa-i-parlamentnich-listu-diskutovali-video>

Mediahub.cz b. (2017). Online: <http://mediahub.cz/>

mediawatch.dog. (2017). Online: <http://www.mediawatch.dog/>

Mediawatch.dog a. (2017). *Vydavateľstvo denníka N vyhlásilo finančnú zbierku na podporu vydania príručky proti konšpiráciám*. Online: <http://www.mediawatch.dog/vydavatelstvo-dennika-n-vyhlasil-financnu-zbierku-na-podporu-vydania-prirucky-proti-konspiraciám/>

Mediawatch.dog b.(2017). Online: <http://www.mediawatch.dog/check-your-facts-podcast-je-novy-projekt-ktory-spaja-ludi-so-zaujmom-o-zurnalistiku/>

Ministerstvo vnitra ČR. (2016). *Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2015*. Online: <http://www.mvcr.cz/clanek/zprava-o-situaci-v-oblasti-vnitni-bezpecnosti-a-verejneho-poradku-na-uzemi-ceske-republiky-v-roce-2015.aspx>

Napravoumiru. (2017). Online: http://ec.europa.eu/czech-republic/news/rebuttal_cs

naživo.sk. (2017). *SME Naživo: Rusko, aké by Slováci chceli, nikdy neexistovalo*. Online: <https://domov.sme.sk/c/20518342/sme-nazivo-hoaxy-konspiracie-propaganda.html>

Norman, M. (2016, 8.november). *Whoever wins the US presidential election, we've entered a post-truth world – there's no going back now*. Independent Online: <http://www.independent.co.uk/voices/us-election-2016-donald-trump-hillary-clinton-who-wins-post-truth-world-no-going-back-a7404826.html>

Nováková, L. (2016). *Řídící výbor Auditů národní bezpečnosti zahájil svou činnost*. Online: <http://www.mvcr.cz/clanek/ridici-vybor-audit-u-narodni-bezpecnosti-zahajil-svou-cinnost.aspx>

Nuspirit.sk. (2015). Online: <http://www.nuspirit.sk/sk/spravy/havranovo-s-eliotom-rostasom-a-jurajom-smatanom-aj-z-pohodlia-vasho-domova-sleduj-hustetv-a-dozvies-sa-viac>

Nutil, P. (2015, 23. august) Argumentační fauly: Jak nenaletět na řečnické triky. Online: <http://manipulatori.cz/argumentacni-fauly/>

OED Online a. (2017). *Truth*. Oxford English Dictionary. Online: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/truth>

OED Online b (2016). *Word of the Year 2016 is...*. Oxford English Dictionary. Online: <https://en.oxforddictionaries.com/word-of-the-year/word-of-the-year-2016>

OSCE. (2017). *Joint declaration on freedom of expression and “fake news”, disinformation and propaganda*. Online: <http://www.osce.org/fom/302796>

osf.sk. (2017). Online: <http://osf.sk/>

Pouzimerozum.sk. (2017). Online: <http://www.pouzimerozum.sk/>

Preston, P. (2012, 9. september). *Broadcast news is losing its balance in the post-truth era*. The Guardian. Online: <https://www.theguardian.com/media/2012/sep/09/post-truth-politics-us-broadcasting>

Prezident.sk. (2016). Online: <https://www.prezident.sk/article/prezident-pozval-do-palaca-blogera-jana-bencika/>

Prokopčák, T. (2017, 5. február) *Hoax je starý ako ľudstvo, prvý opísali už v 17. storočí*. Denník SME. Online: <https://domov.sme.sk/c/20460259/co-znamena-hoax-a-fake-news.html>

pssi.cz. (2017). Online: <http://www.pssi.cz/>

respekt.cz. (2017). Online: <https://www.respekt.cz/>

Reuben, A. (2016, 25. apríl). *Reality Check: Would Brexit mean extra £350m a week for NHS?* Online: <http://www.bbc.com/news/uk-politics-eu-referendum-36040060>

rozhlas.cz. (2017). Online: http://www.rozhlas.cz/olomouc/zpravy/_zprava/1709388

rtvs.sk. (2017). Online: <https://www.rtvs.sk/>

sfpa.sk. (2017). Online: <http://www.sfpa.sk/>

SIS. (2016). Správa o činnosti SIS v roku 2015. Online: <http://www.sis.gov.sk/pre-vas/sprava-o-cinnosti.html>

Schumacher, E. (2016, 18. december). *German, EU politicians talk tough punishments for fake news*. Online: <http://www.dw.com/en/german-eu-politicians-talk-tough-punishments-for-fake-news/a-36816135>

Spravodajstvo EP. (2017, 10. apríl) *Parlament rokoval o tom, ako bojovať proti dezinformáciám*. Online: http://www.europarl.europa.eu/pdfs/news/public/story/20170331STO69330/20170331STO69330_sk.pdf

Slovensko.sk. (2017). Online: <https://slovensko.rtv.slovensko.sk/>

Šnidl, V. a. (2016, 8. jún). *Štát prvýkrát priznal, že ruská propaganda útočí na prozápadné smerovanie Slovenska*. Online: <https://dennikn.sk/481082/stat-prvykrat-priznal-ze-ruska-propaganda-utoci-prozapadne-smerovanie-slovenska/>

Šnidl, V. b. (2017, 19. marec). *Kaliňák nasadí na hoaxy 12 policajtov, Česi majú náskok, už lovia dezinformácie*. Online: <https://dennikn.sk/707892/kalinak-nasadi-na-hoaxy-12-policajtov-cesi-maju-naskok-a-uz-lovia-dezinformacie/>

Šnidl, V. c. (2017). *Príručka pre stredné školy: Klamstvá a konšpirácie*. Online: <https://dennikn.sk/718059/prirucka-pre-stredne-skoly-klamstva-a-konspiracie/>

Stopfake.org/cz. (2016). Online: <http://www.stopfake.org/cz/domu/>

Sudor, K. (2016). *Benčíkovi sa za blogy vyhrážajú smrťou, písať neprestane*. Online: <https://dennikn.sk/422291/bencikovi-sa-za-blogy-vyhrazaju-smrtou-pisat-neprestane/>

ta3.sk. (2017). Online: <http://www.ta3.com/clanok/1095285/internet-a-falosne-spravy.html>

TEPSA. (2016). *EEAS's East StratCom Task Force publishes two weekly newsletters*. Online: <http://www.tepsa.eu/eeass-east-stratcom-task-force-publishes-two-weekly-newsletter/>

Teraz.sk. (2016, 11. jún). F. ŠEBEJ: *Na Slovensku pôsobí ruská propaganda*. Online: <http://www.teraz.sk/slovensko/sebej-ruska-propaganda-dezinformacie/201184-clanok.html>

Euromyty.sk. (2017). Online: <http://euromyty.sk/>

Thelateageofprint.org. (2012). *"The Shannon and Weaver Model"* Online: <http://www.thelateageofprint.org/2012/02/20/the-shannon-and-weaver-model/>

tol.org. (2017). Online: <http://toleducation.org/about-tol-education/>

Tóda, M. (2016, 22. november). *Je Facebook na vine? Klamstvá sa (niekedy) šíria rýchlejšie ako pravda a vyhrávajú voľby*. Online: <https://dennikn.sk/614044/je-facebook-na-vine-klamstva-sa-niekedy-siria-rychlejsie-ako-pravda-a-vyhrazaju-volby/>

Tuesday.cz. (2017). Online: http://www.tuesday.cz/akce/new-media-inspiration-2017/?utm_source=Mediaguru&utm_medium=PR_clanek&utm_campaign=NMI17

vlada.cz. (2016). *Audit národní bezpečnosti*. Online: <http://www.mvcr.cz/clanek/ridici-vybor-audit-u-narodni-bezpecnosti-zahajil-svou-cinnost.aspx>

Vláda České republiky. (2017). *Dokumenty*. Online: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/brs/dokumenty/vyznamne-dokumenty-v-oblasti-bezpecnosti-ceske-republiky-18963/>

vladaSR. (2017). *Základné dokumenty riešiace bezpečnosť Slovenskej republiky*. Online: <http://www.vlada.gov.sk/zakladne-dokumenty-riesiace-bezpecnost-slovenskej-republiky/>

Wardle, C. (2017, 16. február) *Fake news. It's complicated*. Online: <https://firstdraftnews.com/fake-news-complicated/>

Wikipédia. (2017). *Eristická dialektika*. Online: https://cs.wikipedia.org/wiki/Eristick%C3%A1_dialektika

zpravy.idnes.cz . (2016). *Česká verze „StopFake“ vyvrací dezinformace o dění na Ukrajině*. Online: http://zpravy.idnes.cz/vyvraci-dezinformace-o-ukrajine-dat-/zpr_nato.aspx?c=A161019_064115_zpr_nato_inc

Zvolšiinfo.cz. (2017). Online: <http://zvolši.info/>